

LEKTORSKÝ MANUÁL

Vnímám I Tebe

Školící manuál pro školení školitelů VIT

Probační a mediační služba
Duben 2020

Obsah

Návod k použití	3
1 Zahajovací lekce programu	6
Úvod	6
Seznámení – Hra na jména (<i>fakultativní cvičení</i>)	7
Pravidla	7
Emoce	8
Kolo emocí	9
2 Empatie a oběť	10
Rozvoj empatie – <i>Jiná perspektiva</i>	10
Oběť	11
Každý skutek má své následky – <i>Pomeranč</i>	11
Práce s kazuistikou – <i>4 příběhy obětí</i>	12
3 Osobní příběh	15
JÁ před skupinou (<i>fakultativní cvičení</i>)	15
Čára života	16
4 Analýza trestného činu	17
Bankovka	17
Analýza trestného činu	18
Příčiny trestné činnosti	19
5 Dopady trestného činu - obecně	20
Stejně instrukce (<i>fakultativní cvičení</i>)	20
Vlastní zkušenost s viktimizací	21
Viktimizace a PTSP (<i>fakultativní cvičení</i>)	21
PŘESTÁVKA	22
Práce s konkrétní kazuistikou	22
Dopady trestné činnosti	25
6 Dopady u reálných obětí	27
Maslowova pyramida potřeb	27
Zaměření na potřeby (<i>fakultativní cvičení</i>)	28
Dopady vlastní trestné činnosti – <i>Siluety</i>	28
7 Imaginace a reflexe programu	31
Imaginace – motiv květiny	31

Reflexe v polovině programu	33
8 Odpovědnost obecně.....	34
Kdo nese odpovědnost?	34
Téma odpovědnost.....	36
Mé role	37
9 Přijetí odpovědnosti za trestnou činnost.....	39
Karty DIXIT – emoce spjaté s vlastní trestnou činností	39
Ring emocí	40
Co brání přijetí odpovědnosti – <i>Techniky neutralizace</i>	41
Řeč jako ukazatel odpovědnosti.....	43
10 Divadlo obrazu	45
Dramatizace vlastního trestného činu.....	45
11 Náprava způsobené újmy	47
Možno x nemožno	48
Semafor (<i>fakultativní</i>).....	49
Vlastní zkušenost s odčiněním újmy u oběti	49
Mediace - nástroj pro řešení sporu	49
Dopis oběti – zásady jeho psaní	51
12 Konkrétní podoba odčinění újmy	53
Představení dopisů oběti.....	53
Způsoby odčinění újmy v průběhu VTOS	54
Dva vlci	56
13 Závěrečná lekce	58
Téma lekce – opakování a reflexe	58
Závěrečný rituál – <i>Příprava na cestu</i>	58
Reflexe lektorů k účastníkům a předání certifikátů	59
Oslava a rozloučení.....	59
Přílohy	60
A Rituál na začátek a konec setkání	60
B Rituál s kartami Dixit	61
C Pohybově průpravná cvičení	61
Hry na uvolnění	61
Průpravná drama cvičení.....	62
D Základní kriminogenní potřeby	63

Návod k použití

Dříve než společně odhalíme tajemství jednotlivých lekcí, chtěli bychom ztratit pár slov o koncepci lektorského manuálu. Jako autoři jsme se snažili, aby výsledek naší práce zahrnoval pohled každého z nás a zároveň tvořil harmonický, smysluplný a srozumitelný celek. Doufáme, že předkládaný lektorský manuál přispěje k porozumění programu a umožní vám – lektorům – přinést do programu pohled další, pohled váš. Máme totiž za to, že program je pouze nástrojem, který nám umožňuje otevřít téma vztahu mezi obětí a pachatelem. Daleko důležitější než nástroj samotný jsou však lektor/lektorka, kteří s tímto nástrojem zacházejí a jaký cíl tím sledují.

Obsahem manuálu je třináct lekcí. Jednotlivé lekce na sebe navazují, některá cvičení lze vynechat, aniž by to zasáhlo do návaznosti lekcí. Tato cvičení jsou v manuálu označena jako *fakultativní cvičení*. Místo těchto cvičení lze také použít karty DIXIT, nebo různá pohybově průpravná cvičení. Návodů k těmto cvičením jsou uvedeny v přílohách. Za nejvhodnější uspořádání místnosti považujeme volný prostor, kde židle pro účastníky jsou uspořádány do kruhu. Na některá cvičení lze židle přeskupit do menších skupinek, případně prostor zcela vyklidit, jako v případě cvičení *Siluet* (lekce 6) nebo při pohybově průpravných cvičeních.

U každé lekce jsme se snažili o jednotnou strukturu. Nejprve je popsána podstata lekce, dále jsou uvedeny pomůcky a klíčová slova dané lekce. Lekce je zahájena přivítáním účastníků a rekapitulací témat / domácích úkolů z předchozí lekce. Každé jednotlivé cvičení má definovaný svůj cíl, následuje instrukce, ve které jsme „*kurzívou v uvozovkách*“ zvýraznili věty nebo slovní spojení, která považujeme za důležitá (ne-li vhodná k doslovné citaci). Na závěr každého cvičení jsme nastínili směry pro možnou reflexi. Neznamená to, že reflexe je možná pouze na závěr cvičení, považujeme však za nutné se reflexi věnovat. V této souvislosti lze také časové dotace jednotlivých cvičení chápat jako orientační, neboť stěžejní je obsahová, nikoliv formální stránka programu.

Součástí lektorského manuálu jsou také přílohy a použitá literatura, na kterou je v manuálu odkazováno. V této souvislosti bychom i my rádi odkázali, a to na metodiku programu, která shrnuje genezi programu, specifikuje formální náležitosti programu (výběr účastníků, lektorů atd.) a zamýšlí se nad evaluací programu. Nedílnou součástí lektorského manuálu jsou také pracovní lektorské listy, kde jsou obrazové přílohy nutné pro prezentaci v jednotlivých lekcích. Lektorské listy je možné mít v elektronické i papírové podobě, podle možností dané věznicí. Účastníci budou mít k dispozici své vlastní pracovní listy, do kterých budou vypracovávat úkoly.

Přejeme všem lektorům a lektorkám mnoho úspěchů.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Kolektiv autorů programu

Odkaz na lektorské listy

Zadání úkolu na příští lekci

Odkaz na obrazovou přílohu v lektorských listech

1 Zahajovací lekce programu

Podstata lekce: Úvod do programu, seznámení s cílem a obsahem, délkou, strukturou. Vstup do tématu. Společné stanovení pravidel, kterými se budeme řídit při skupinové práci. Cílem lekce je vzbudit zájem o program a otevřít téma emocí, rovněž emocí spojených s rolí obětí.

Pomůcky: flip, barevné fixy, nalepovací kartičky (lepící bločky nebo barevné rozlišovací čtvrtky a žvýkačky), laptop, dataprojektor, „kolo emocí“ – papírová šablona (větší formát) či elektronická prezentace

Klíčová slova: pravidla, skupina, očekávání, program, restorativní justice, oběť, pocity, emoce

Úvod

- ❖ 20 minut
- **Představení programu a lektorů / lektorek**
 - Program – důvod vzniku, co je jeho cílem
 - Lektorům doporučujeme velmi stručné osobní představení (jméno, odkud pocházím, jsem vdaná, mám dvě děti - není nutné!). Vyslovíme návrh oslovovat se navzájem vykáním s křestními jmény (záleží na dohodě).
- **Co je obsahem kurzu** – odpověď na otázku „co mi program přinese?“ Jako lektori vycházíme z myšlenek restorativní justice, jsme přesvědčení, že „pouhý“ výkon trestu nezmění to, co se stalo a neslouží k prevenci recidivy. Za primární považujeme řešení vztahů pachatelů s oběťmi trestné činnosti, jejich odškodnění, ale též zapojení obětí do procesu trestní justice, zajímá nás dopad trestné činnosti na život obětí, rodinu pachatele, na společnost. (možná naše osobní výpověď – proč nás program zajímá)
- 13 lekcí – představíme v krátkosti jednotlivá témata.
- **Podmínky pro úspěšné ukončení** (vydání certifikátu):
 - Pravidelná účast na lekcích
 - Příprava na další lekci zpracováváním úkolů v pracovním sešitu
 - Aktivní účast na samotných lekcích
- **Porušení programu a podmínek** pro úspěšné ukončení bude řešeno s každým účastníkem individuálně.
- **Prokazatelné užití OPL v průběhu programu** je vnímáno jako nežádoucí, je nutno se skupinou prodiskutovat, co užití/užívání OPL a následná intoxikace znamená obecně a především z hlediska účasti v programu.
- **O případném ukončení účasti v programu** na základě porušení stanovených pravidel rozhodují výhradně lektori programu. Rozhodnutí je možno realizovat na základě diskuze se skupinou, **k rozhodnutí o vyloučení jsou však kompetentní pouze lektori.**

Seznámení – Hra na jména¹ (fakultativní cvičení)

❖ 20 minut

Cíl: uvolnění atmosféry ve skupině, seznámení a zjištění očekávání účastníků

Instrukce:

1. Každý z účastníků se představí křestním jménem, přičemž ke jménu přidá ještě další slovo. Vybíráme z následujících možností:
 - o obecná charakteristika + křestní jméno (veselá Lída), může být ztíženo pravidlem začínat vlastnost stejným písmenem jako jméno (laskavá Lída)
 - o největší koníček + jméno (včelařka Lída)
 - o jak se momentálně cítím + jméno (unavená Lída)
 - o rýmovánka (Lída bída)
2. Každý z účastníků také v rámci úvodního představení sdělí svá očekávání od programu a své obavy. Zjišťujeme motivaci k účasti v programu.

Reflexe: Zapisujeme (lektori) na flipchart jména s přízvisky a očekávání. Výsledek uschováme pro případné vyhodnocení na konci programu. Povzbuzujeme účastníky, očekávání účastníků nijak nehodnotíme.

Poznámka: Je možno použít jakoukoliv jinou seznamovací hru

Pravidla

❖ 20 minut

Cíl: posílení rozhodování, částečný přesun odpovědnosti za průběh programu na účastníky

Instrukce: „Zkuste vymyslet pravidla, kterými bychom se chtěli v rámci společného fungování v programu řídit“. Na pravidlech by se měla skupina shodnout. Pravidla píšeme na flip. Níže jsou uvedena pravidla, která považujeme za vhodná, pokud je sami účastníci nevymyslí, tak doplníme my. Pravidla je možno (pouze ve výjimečných případech) doplňovat (v průběhu všech setkání). Pravidla je možno doplnit o podpisy všech účastníků.

Návrh základních pravidel programu:

- důvěra - vše, co bude řečeno, zůstane tady – nevynášení informací ze skupiny
- slušnost - k sobě navzájem se chováme slušně a s úctou
- stop - každý má právo odmítnout sdělování nepříjemného – možnost říci „dost“
- aktivita - souhlasím-li s účastí v programu, budu se aktivně zapojovat do dění
- oznamovací povinnost se zde týká pouze vraždy, znásilnění a vlastizrady

Reflexe: K čemu jsou nám pravidla dobrá? Souhlasíte se všemi navrženými pravidly? Jaká jsou řešení, když s některým nesouhlasíte? Kompromis? Konsensus...atd?

¹ Zdroj: Svoboda (2016)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

PŘESTÁVKA

Emoce

❖ 40 minut

Cíl: ukázat komplexní reakci na způsobenou újmu z pohledu oběti

Instrukce: Promítneme videonahrávku s výpovědí oběti:

„Byla to naše první společná dovolená v cizině. Hned první večer po přiletu jsme se ubytovali a vyrazili do města na večeri. Stáli jsme kousek od hotelu na křižovatce a dívali se do mapy. Vtom k nám přistoupili dva místní mladíci. Nejprve to vypadalo, že nám chtějí nabídnout pomoc, ale vtom jsme viděli, že mají v ruce nůž. Jeden z nich mi strhl z ramene kabelku, druhý manželovi vytrhl z ruky foťák a začali utíkat. Manžel chvíli stál jako sloup, pak se rozběhl za nimi, ale zmizeli mu v postranních uličkách. Já jsem stála pořád na stejném místě. Byla jsem k smrti vyděšená. Srdce mi tlouklo jako zvon, po zádech mi stékal pot a začala jsem plakat. Manžel byl vzteky bez sebe. Vrátili jsme se do hotelu, celou dobu jsme se kolem sebe pořád rozhlíželi. Stále jsem se třásla na celém těle, skoro jsem se nemohla udržet na nohou. Manžel byl bílý jako stěna. Recepční se vyděsil, když nás uviděl. Manžel mu vylíčil, co se stalo a on nám přinesl nám něco k pití a zavolal policii. Než přijeli, udělalo se mi zle, myslela jsem, že omdlím. Když dorazili policisté, odvezli nás do centra na stanici a tam s námi sepsali hlášení. Když jsme se vrátili do hotelu, už jsem se tak netřásla, ale popadl mě šílený vztek! Manžel už neříkal nic, padl do postele a usnul. Já jsem ale spát nemohla. Celou noc jsem se převalovala a neustále jsem si v hlavě přehrávala, co se stalo a hlavně – co se mohlo stát!“

Shrnutí: Popis příběhu je ukázkou možných reakcí na ohrožující situaci.

Následně účastníci utvoří 4 skupiny. Každá bude mít za úkol odpovědět na jednu otázku.

1. Zkusme si zrekapitulovat, jak je v příběhu popsána **fyzická reakce** doprovázející emoční stav (zvýšený srdeční tep, pláč, pocení).
2. Zkusme popsat, jak se každý z manželů **choval** (Každý z manželů se choval jinak: paní ztuhla a třásla se, plakala, manžel nejprve také ztuhnul, pak se snažil útočníky pronásledovat).
3. Na co asi každý z manželů **myslel** (každý na jiné věci – manžel by asi situaci popsal jinak).
4. Jak posloužila emocionální reakce ve **vztahu k okolí** (recepční projevil účast, nabídl pití, zavolal policii – poskytl první pomoc.)

Následuje prezentace výsledků práce ve skupinkách před celou skupinou.

Reflexe: Můžeme parafrázovat následující text: Prožívání emocí je významné pro mezilidské vztahy - život v komunitě i partnerské vztahy – nebyli bychom jich schopni bez prožívání např.: pocitu viny, hanby, hrdosti... prožití pocitu viny nás motivuje k nápravě toho, co jsme udělali špatně, anebo neudělali vůbec Je nutno si uvědomit, že naše činy a chování jsou a budou vnímány a posuzovány druhými a že je ovlivní!

Kolo emocí

❖ 40 minut

Cíl: edukovat účastníky o různém spektru emocí, které zažívají ve vztahu s ostatními i sami k sobě

Nejprve uvedeme teoretický rámec

- Emoce jsou maximálně subjektivní (z osobního pohledu) záležitostí - dva totožné podněty mohou u různých jedinců vyvolat různé emoce (například nepřijetí na školu, do zaměstnání může u jednoho jedince vyvolat lítost a smutek, u druhého naopak vztek a zlobu)
- Emoce jsou neopakovatelné - věm, který v nás emoce vyvolala, si můžeme znovu „přehrát“ (vybavit) ve vědomí, ale stejné city nikoliv, ty se s prožitým obsahem mění (vzpomeneme si na první polibek, ale stejné city už si nevyvoláme)
- Emoce jsou podmíněné, setrvačné – například, když učitel znepríjemní žákovi nějaký předmět, může se prožívání nepříjemných citů objevovat v tomto předmětu i poté, kdy ho učí jiný učitel
- Většina emocí jsou bipolární (protilehlé), například láska x nenávisť, radost x smutek
- Emoce jsou také smíšené (ambivalentní), například láska v nás vyvolává pocit radosti a štěstí, ale i strach o milovanou osobu, žárlivost a jiné
- Emoce mohou být nástrojem změny – např.: dlouhodobá nespokojenost nás vede k tomu, abychom svůj život změnili.

Následně pracujeme s šablonou „kolo emocí“

Instrukce: Popřemýšlejte, s jakými emocemi se můžeme potkat v různých situacích. Co ve vás vyvolá pocity příjemné a co naopak ty negativní a nežádoucí? Jak na sobě poznáte, že máte např. radost nebo jste naštvaní? Které pocity zažíváte nejčastěji? Jaký pocit jste dosud nezažil/a? Dá se podle vás s emocemi pracovat? Jak? Napište do pracovního sešitu vše, co vás k tématu napadá.

Reflexe: Uzavření lekce s kruhem emocí. Zeptáme se účastníků: „*Jaké pocity máte v tuto chvíli a co je vyvolalo?*“ Získáme tím zpětnou vazbu o vnitřním naladění účastníků. Je možné, že někteří nebudou schopni pojmenovat emoci, není to nic neobvyklého, normalizujeme to, že účastníci nedokáží popsat emoci. Můžeme je vyzvat, aby řekli aspoň pár slov nebo vět na závěr.

Úkol na další lekci

Instrukce: Po celý následující týden si do pracovního sešitu zaznamenávejte pro vás významné situace. Každý den vyberte jednu a k ní si poznačte emoce, které jste u toho pociťoval/a.

2 Empatie a obět'

Podstata lekce: Představit empatii jako předpoklad pro možnost vnímat perspektivu oběti. Edukace na téma oběti. Kasuistiky, kde lze vidět, jak mohou být trestné činy vnímány jinak z pohledu oběti a pachatele.

Pomůcky: obrázky obětí či prezentace na laptopu, miska s vodou, pomeranč, obrázky různých obětí (papír či elektronická prezentace, videoukázky), reverzibilní obrázky

Klíčová slova: od sympatie (antipatie) k empatii, kasuistiky obětí

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace z minulé lekce: Je potřeba vrátit se k něčemu z minulé lekce?

Vyhodnocení úkolu: Každý uvede jednu nejvýraznější z emocí, které si po celý týden zapisoval. Opakovaly se jednotlivé emoce? Jaké bylo tělesné prožívání emocí?

Rozvoj empatie – *Jiná perspektiva*²

❖ 30 minut

Cíl: rozvoj schopnosti přijímat mentální perspektivu jiných lidí. Účastníci si budou vědomi, že jejich perspektiva není jedinou možnou

Instrukce:

1. Účastníkům ukážeme reverzibilní obrázek.
2. Každý z nich se na něj podívá a zkusí zjistit, co na něm vidí. Nikdo nic neříká nahlas.
3. Zeptáme se, jestli by mohl někdo z těch, kteří viděli starou ženu přijít a ukázat ji na obrázku. To samé provedeme u mladé ženy.
4. Následně totéž provedeme i u dalších obrázků.
5. Vysvětlíme, že každý máme jinou perspektivu a žádná není správná / špatná.

Reflexe:

- Proč někteří viděli starou ženu, někteří mladou ženu?
- Jaký je správný pohled na obrázek?
- Co cítíte k tomu, kdo viděl to samé co Vy? (sympatie)
- Co cítíte k tomu, kdo viděl něco jiného? (odcizení, odpor, obdiv atd.)
- Jaké pro Vás bylo objevit druhý pohled na obrázek?
- Je možné, aby dva lidé vnímali situaci odlišně a přesto měli oba pravdu? Je možné, aby nedošlo mezi těmito lidmi ke konfliktu?

² Zdroj: Rutsch (2013)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsány nesmí být bez svolení autora realizovány.

Oběť

❖ 30 minut

Cíl: zjistit, kdo je oběť obecně. Účastníci programu by si měli být schopni uvědomit existenci obětí v obecné rovině v různých situacích, projevit jistou míru empatie a lítosti

Instrukce: Účastníkům budou ukazovány jednotlivé obrázky, cílem je rozlišit kdo a proč je obětí v dané situaci.

- Obr.č.1 - náboženská oběť (může být ukázka z filmu, např.: Souboj Titánů - znají všichni), neboť obecně a původně je oběť náboženský úkon spočívající v „odevzdání/obětování“ cenných předmětů (obětin), zvířat nebo lidí bohům či duchům mrtvých nebo jiným nadpřirozeným bytostem. Původně šlo o zničení předmětů (např. spálení potravin) popř. zabití obětních zvířat či lidí.
- Obr.č.2 - oběť přírodní katastrofy (zemětřesení, povodně, výbuch sopky)
- Obr.č.3 - oběť tragické nehody (automobilové, letecké či vlakové havárie)
- Obr.č.4 - oběť návykových látek - většinou drog (slavné oběti předávkování Petr Muk, Amy Winehouse, Jimi Hendrix)
- Obr.č. 5 – oběť teroristického útoku (obrázky z Paříže, Berlína, obrázek útoku na „Dvojčata“)
- Obr.č.6 - oběti válek, politických režimů (oběti druhé světové války, oběti komunistického režimu, oběti hladomoru, slavné fotky - válka ve Vietnamu)
- Obr.č. 7 - oběti trestné činnosti – zejména násilné (např. obrázek ze soudní síně, leták pro poškozené apod., Petra Kvitová)

Reflexe: Vedeme diskuzi nad otázkami:

„Jaké je postavení obětí v jednotlivých situacích?“ (nikdo si to nevybral, nechtěl být obětí)

„Jak na vás obrázky působí?“ (můžeme využít „kolo emocí“)

„Jaké důsledky to mělo pro oběti?“ (většina obětí zaplatila životem, ale my si ukážeme, že i oběti, které přežily, se musejí vyrovnávat se závažnými důsledky.)

„Znáte někoho, kdo se stal obětí?“ (pokud ano: „Jaký vliv to mělo na jeho vztahy?“)

„Napadá vás, co oběti zažívají, cítí, řeší?“

PŘESTÁVKA

Každý skutek má své následky – Pomeranč

❖ 5 minut

Cíl: pomocí názorného prožitku ukázat, že jeden čin ovlivní široké okolí, jaké jsou dopady

Instrukce: Na podlahu položíme misku s vodou. Do mísy vhodíme pomeranč³ tak, aby se voda z mísy rozlila po podlaze.

Reflexe: Komentujeme proběhlý proces: „Dopadem pomeranče do vody vzniknou kruhy, vlny, kapky, louže, zmatek, překvapení. Vše se uklidní až za dlouhou dobu, možná bude muset přijít někdo s hadrem a vytřít, možná budeme muset sušit oblečení. Dopad způsobí

³ možno použít i jiný podobný předmět – míček, mýdlo, klíče...

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

obrovský rozruch – stejně jako každé (trestní) jednání.“ Vysvětlíme metaforu dopadu pomeranče na hladinu jako dopadu trestného činu na klidnou hladinu života obětí.

Práce s kazuistikou – 4 příběhy obětí

❖ 90 minut

Cíl: na zdánlivě banálních skutečích ukázat možné hluboké a traumatizující dopady, pracovat s momentem překvapení až ohromení

Instrukce:

1. Nejprve přečteme čtyři konkrétní trestné činy:
 - A. Odcizený automobil
 - B. Ukradená peněženka s doklady
 - C. Přepadení obchodu
 - D. Vykradený byt

Následně položíme otázku: „*Který z uvedených trestných činů považujete za nejzávažnější?*“ Vedeme diskuzi o tom, podle jakých kritérií je možné se rozhodovat, např.: trestní sazba, způsobená škoda, (ne)úmyslnost, okolnosti spáchaného činu, atd.

2. Rozdělíme skupinu na čtyři menší skupinky. Každá skupinka pracuje s jednou kazuistikou. Úkolem je pokusit se odhadnout možné dopady jednotlivých událostí. Každá skupinka si vylosuje jednu kazuistiku. Každá kazuistika je vytištěna na samostatném papírku (viz příloha 4). Každá skupinka si určí jednoho zástupce, který bude prezentovat výsledek společné práce.

Pozn. podle velikosti skupiny možno pracovat i jen se třemi příběhy ve třech skupinách

Příběh A.: Ukradený automobil

Starší muž (65), invalida se sníženou schopností pohybu po příchodu na parkoviště na sídlišti zjistil, že jeho automobil je pryč.

Příběh B: Ukradená peněženka

Starší dáme (70) byla v tramvaji vykradena kabelka, zmizela jí peněženka a veškeré doklady.

Příběh C: Přepadení prodejny rychlého občerstvení

Studentka vysoké školy (24) byla na brigádě jako prodavačka v prodejně rychlého občerstvení, v noci byla prodejna přepadena maskovaným mužem, útočník ji srazil na zem a několikrát kopnul do břicha.

Příběh D: Vykradený byt

Ženu středního věku (40) probudily ráno kolem páté hodiny podivné zvuky z obývacího pokoje, vstala a vstupem do obývacího vyplašila dva zloděje, kteří se do domu dostali francouzským oknem, stačili odnést šperky, hodinky, dva laptopy.

3. Po ukončení prezentace jednotlivých skupinek konfrontujeme účastníky s jednotlivými Prohlášeními obětí o dopadech trestné činnosti. Můžeme využít buď záznam výpovědi obětí na DVD (pokud je k dispozici, tak je to vhodnější varianta), nebo Prohlášení obětí pouze přečteme. V tomto případě dbáme na důstojný přednes.

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

Příběh A:

Jsem pohybově omezený, je pro mě hrozně těžké dopravovat se po městě hromadnou dopravou. Ten den jsem byl na cestě do nemocnice, kde byla v těžkém zdravotním stavu manželka, z nemocnice mi volali, že se její stav zhoršil. Když jsem zjistil, že je auto pryč, musel jsem volat policii, trvalo to strašně dlouho. Pak jsem jel do nemocnice hromadnou dopravou. Než jsem do nemocnice dorazil, manželka zemřela. Jsem na zloděje strašně rozzlobený, kvůli němu jsem se s manželkou nemohl ani rozloučit, kdybych měl auto, mohl bych u ní být v poslední chvíli. Nyní jsem sám, jsem osamělý, nikam se nedostanu, veškerý čas trávím v bytě na sídlišti. Nové auto si koupit nemohu, protože je to příliš drahé.

Příběh B:

Jela jsem tramvají zaplatit nájem a nakupovat vánoční dárky pro všechna má vnoučata. Měla jsem s sebou peníze, celkem 10.000 Kč, šetřila jsem je z důchodu celý rok. Můj důchod je 8.600 Kč, platím nájem ve výši 4.800 Kč, pro mne mi moc nezbývá. Krádeží jsem přišla také o všechny doklady. Kvůli té krádeži jsem neměla žádné Vánoce, ani jsem nenavštívila děti a vnoučata, strašně jsem se styděla. Navíc jsem již neměla na zaplacení nájmu a vznikl mi tak na nájemném dluh. Od té doby se bojím chodit ven, v každém vidím zloděje, tramvají jet vůbec nemohu. Jsem zavřená doma v bytě, kde dlužím za nájem a mám výčitky, že jsem nebyla opatrnější. Trvalo skoro dva měsíce, než jsem o události řekla svému synovi. Teprve se synem, který bydlí v Praze, jsem šla asi za čtvrt roku vyřídit žádost o nové doklady. Syn si musel vzít volno v práci, aby mi přijel pomoci.

Příběh C:

Po události jsem byla dlouho nemocná, ležela jsem nejprve na chirurgii, protože jsem měla natrženou slezinu. Strašně to bolelo. Ještě horší však byl můj psychický stav. Musela jsem být skoro dva měsíce na psychiatrickém oddělení, protože jsem měla hrozné deprese a záchvaty strachu. I když mně propustili, necítím se dobře. Rodičům jsem řekla, že už jsem v pořádku, ale nejsem. Mám neustále hrozný strach, večer vůbec nevycházím ven. Když se náhodou ocitnu na ulici sama, neustále se ohlížím, okamžitě se mi rozbuší srdce, v každém pohybu vidím útočníka. Musela jsem přerušit studium, nyní budu opakovat poslední ročník střední školy. Protože nikam nechodím, nemám žádné kamarády. Vloni jsem měla možnost jet na zahraniční studijní pobyt do Finska, již jsem měla koupené letenky a zajištěný pobyt. Z cesty sešlo, takovou šanci už nyní nemám. Měla jsem spoustu koníčků, hrála jsem na klavír, závodně jsem tancovala, musela jsem s tím přestat, protože se bojím tam docházet, tréninky jsou většinou večer. Vůbec se nemohu přiblížit prodejně, kde jsem pracovala, mám panické záchvaty. V noci nespím, neustále se probouzím ze strašidelných snů, kdy se mi opakuje ten útok.

Příběh D:

Bylo to k ránu, již jsem měla lehčí spánek, myslela jsem, že v obýváku něco provádí naše kočka. Vyplašila jsem však dva zloděje, když mě uviděli, utekli dveřmi na terasu. Strašně jsem se vyděsila. Nejhorší chvíle mne však teprve čekaly. I když ty dva policie chytila a věci se nám vrátily, zažívám noc co noc hrozné pocity strachu. I když je doma manžel, strašně se bojím. Nemohu spát, v domě se bojím ale i ve dne. Děti bych tady nenechala samotné ani za nic. Dům, který jsme si postavili, úplně nenávidím, nejraději bych se odstěhovala někam hodně daleko. Nemohu chodit do práce, protože nejsem schopná normálně komunikovat a nemohu být ani doma, protože se tady hrozně bojím. Neustále jsem v péči psychiatrů. Manžel si musel vzít dovolenou a byl se mnou doma tři týdny. Pak již do práce musel jít. Nejsem schopná se starat o domácnost, jezdí mi vypomáhat moje sestra, stará se o své i o naše děti. Hrozně se za svůj stav stydím, trvá to už skoro půl roku a nelepší se to. Mám strach, že už nikdy nebudu žít tak, jako dřív.

Reflexe: Někdy i zcela banální situace může mít obrovské, až fatální následky (není to jen o peněžence) – dopady jsou individuální, každý se s událostí vyrovná jinak (hraje roli situace, věk, zdravotní stav...). Vedeme diskuzi o následujících otázkách:

- „Jste překvapeni dopady jednotlivých trestných činů?“
- „Co myslíte, že bylo pro jednotlivé oběti to nejtěžší?“

Úkol na další lekci

Instrukce: Zavzpomínejte, jak se ubíral váš život, co vás přivedlo až sem, do vězení. Zásadní události (4-7 bodů), které vás nejvíce ovlivnily, zaznamenejte na pracovní list „čára života“.

- Na osu pod textem vyznačte důležité okamžiky ve vašem životě (4-7 událostí).
- Tato osa začíná narozením a končí současností. Negativní události umísťte pod osu. Čím níže pod osou událost bude, tím negativnější pro vás měla/má význam. Obdobně to udělejte také s kladnými událostmi, které zaznačte nad osu (čím pozitivnější, tím budou výš).
- Jednotlivé body (kladné i záporné) spojte a tím vytvořte svoji čáru života. Křivka může mít různý tvar.
- Čáru života si prohlédněte a pokuste se vymyslet pro ni nějaký název, který by ji a váš život vystihoval. Název nebo životní metaforu dopište do rámečku nad osou.

3 Osobní příběh

Podstata lekce: Představení vlastního života za pomoci grafického znázornění. Naučit se hovořit o svém životě a přijímat také perspektivu jiných příběhů. Cílem je zvyšování vědomí o tom, jak jsme naši cestu utvářeli, kdo pro nás byl důležitý a co se stalo, že mne moje cesta dovedla až do vězení. Jednotlícím motivem bude formování postoje k vlastnímu životnímu příběhu.

Pomůcky: pracovní sešit, (barevné) tužky

Klíčová slova: životní příběh, čára života, klíčové okamžiky mého života, hodnocení vlastního aktérství, postavení se za vlastní příběh

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace z minulé lekce: Je potřeba vrátit se k něčemu z minulé lekce?

Vyhodnocení úkolu: Práce s čarou života je hlavním tématem celé lekce, úkoly vybereme po prezentaci jednotlivými členy skupiny

JÁ před skupinou (*fakultativní cvičení*)

❖ 20 minut

Cíl: zažít si proces vystoupení z anonymity skupiny a postavení se za sebe, přičemž se zkoumají procesy uvědomování, které účastník během tohoto představení má. Zároveň můžeme zkoumat, jak účastník působí v kontaktu se skupinou. Časová dotace je přibližně 20 minut, podle velikosti skupiny.

Instrukce:

1. Všichni účastníci se postaví a vytvoří skupinku.
2. Každý z účastníků (jeden po druhém, na pořadí nezáleží) předstoupí před skupinu, otočí se ke zbývajícím členům skupiny čelem a vysloví „Já“. Poté se účastník opět vrací do skupiny.

Reflexe:

- „*Jaké to bylo?*“
- „*Co jsem viděl / slyšel, když jsem předstoupil před skupinu?*“
- „*Na co jsem myslel, když jsem předstoupil před skupinu?*“
- „*Co jsem cítil (stud, strach, vzrušení, radost, smutek atd.), když jsem předstoupil před skupinu? Jaká byla moje energie (pasiv/aktiv)?*“

Čára života⁴

❖ 140 minut

Cíl: prezentovat osobního příběh před skupinou a zachytit klíčovou životní metaforu

Instrukce: Zopakujeme zadání úkolu pro tvorbu čáry života a přistoupíme k prezentaci jednotlivých osobních příběhů.

Doporučení:

- Vzhledem k rozdílné úrovni komunikačních dovedností jednotlivých účastníků je třeba, aby lektoři dbali na práci s časem a dle potřeby jednotlivé prezentace korigovali tak, aby každá jednotlivá prezentace trvala 10-15 minut
- jednotliví členové skupiny na sebe nereagují, nehodnotí
- pokládají pouze doplňující otázky (maximálně 3x)
- nepředstavují se skrze trestnou činnost, ale životopisně (nutno upozornit předem)

Reflexe: „Co jste se dozvěděli o sobě, o dalších účastnících, jak se cítíte?“

PŘESTÁVKA V RÁMCI PŘEDCHOZÍHO CVIČENÍ – dle potřeb účastníků.

Úkol na další lekci

Instrukce: Vyberte trestný čin, který jste spáchal/a, a který považujete za nejzávažnější. Zkuste odpovědět na všechny otázky, odpovědi si poznačte do příslušného rámečku.

⁴ Zdroj: Chrz (2002)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

4 Analýza trestného činu

Podstata lekce: Prostřednictvím strukturovaného nástroje *Analýza trestného činu* projít vlastní trestnou činností, kterou účastník sám zhodnotí jako nejzávažnější. Cílem lekce je zvyšování vědomí o příčinách selhání účastníků a budování zodpovědného postoje ke spáchané trestné činnosti.

Pomůcky: stokorunová bankovka, pracovní sešit, tužka

Klíčová slova: analýza trestného činu, hledání příčin selhání

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace z minulé lekce: Je potřeba vrátit se k něčemu z minulé lekce? Byly klíčové okamžiky v jejich životě také okamžiky, kdy se dopouštěli trestné činnosti?

Vyhodnocení úkolu: práce s úkolem je hlavním tématem celé lekce, úkoly vybereme na začátku lekce

Bankovka⁵

❖ 15 minut

Cíl: Tato aktivita má pomoci účastníkům uvědomit si, že i navzdory těžkým životním okolnostem mají vnitřní hodnotu a že je důležité, aby si tuto svou hodnotu uvědomili. S použitím stokorunové bankovky je možné symbolicky porozumět tomu, že ačkoliv může život člověka „zničit“, jeho hodnota zůstane zachována. Aktivita tvoří most mezi uvažováním o vlastním životním příběhu a emocemi studu a viny, které se výhledově objeví.

Instrukce: Aktivita může být uskutečněna s jedním členem skupiny, který reprezentuje skupinu, nebo může skupina reagovat jako celek. Je potřeba mít k dispozici jednu novou stokorunovou bankovku.

1. Držíme v ruce bankovku a položíme dobrovolníkovi (skupině) následující otázky:

- „Co je to?“ (ponechat čas na odpovědi)
- „Co byste si za to mohli koupit?“ (nechat prostor pro kreativitu)
- „Jak víte, že má (tento de facto papír) takovou hodnotu?“ (naučili se to, říká to vláda, už si za stovku někdy něco koupili...)

Mluvíme o tom, že bankovka je nová, což usnadňuje její použití např. v automatech.

2. Nyní bankovku zmačkáme do klubíčka. Hodíme ji na zem a šlápneme na ni. Mluvíme o tom, že bychom mohli dělat ještě další věci, které ji změní v „použitou“ bankovku. Bankovku sebereme a necháme ji kolovat.

Reflexe: Následně vedeme diskuzi nad následujícími otázkami:

⁵ Zdroj: Viers (2011)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

- „Co se na bankovce změnilo?“
- „Změnil některý z těchto činů hodnotu bankovky?“
- „Není to nikdo z nás, kdo určuje, že hodnota této bankovky se změnila. Pokud to platí pro bankovku, jak se to samé vztahuje na nás a na okolnosti, kterými jsme v minulosti prošli?“
- „Připadali jste si někdy jako ta zmuchlaná bankovka?“

Je důležité, aby členové skupiny porozuměli tomu, že to, čím bankovka prošla, ji určitým způsobem omezuje, ale nemění to její hodnotu. To, co se stalo v minulosti členům skupiny, tedy také nemění jejich osobní hodnotu. Nejsme zodpovědní za vše, co se nám přihodilo, ale za způsob, jak se s tím vyrovnáváme.

Analýza trestného činu

❖ 120 minut

Cíl: Zmapovat postoj účastníků k jimi spáchané trestné činnosti, kdy vycházíme z toho, že postoj k trestné činnosti se skládá ze tří komponent. První je zaměřena na jednání (co se stalo), druhá na myšlení (jak tomu rozumím) a třetí na prožívání (co jsem cítil/cítím).

Instrukce: Účastníci budou vyzváni, aby volně hovořili o své kriminální kariéře a konkrétně o trestném činu, který byl předmětem domácího úkolu. Hovoří bez možnosti nahlížení do pracovního listu. Lektoři dbají na práci s časem a pro udržení struktury vyprávění mohou prezentujícího vést pokládáním uvedených otázek, případně mu je poskytnout vytištěné k nahlížení. Následně budou účastníci dotázáni, na základě jakých kritérií si vybrali právě tento trestný čin (pokud vybírali z více možností).

Následující tabulka mapuje jednotlivé komponenty postoje k trestnému činu.

ANALÝZA TRESTNÉHO ČINU		
JEDNÁNÍ	MYŠLENÍ	EMOCE
Co se stalo?	Co tomu předcházelo?	Co jsem cítil?
Kdy se to stalo?	Proč se to stalo?	Co cítím dnes, když si na to vzpomenu?
Kde se to stalo?	Čeho jsem chtěl dosáhnout?	
Kdo byl tomu přítomen?	Jaké to mělo důsledky?	
Jak se to stalo?		

Reflexe: Každý bude prezentovat svoji trestnou činnost před skupinou, přibližně 10 minut na každého. Ostatní členové skupiny i lektori mají možnost se doptávat, případně dávat vlastní reflexe na slyšené.

Členy skupiny vyzveme, aby se v průběhu prezentace zdrželi jakýchkoliv osobních hodnocení.

Vzhledem k náročnosti tématu dbáme na důslednou práci s časem

PŘESTÁVKA V RÁMCI PŘEDCHOZÍHO CVIČENÍ – dle potřeb účastníků.

Příčiny trestné činnosti⁶

❖ 30 minut

Cíl: identifikace rizikových faktorů (kriminogenní potřeby a spouštěče), které mohou vést k páčání trestné činnosti

Instrukce:

- Vyzveme účastníky, aby formou brainstormingu vymýšleli různé druhy příčin, které mohou vést ke spáchání trestné činnosti. Zapisujeme nápady na flip, případně doplníme některé další příčiny, pokud na ně účastníci nepřijdou (*přehled základních kriminogenních potřeb a spouštěčů viz příloha C*).

Reflexe:

- Vztáhněte si uvedené příčiny trestné činnosti na sebe a svůj příběh
- Připomeňme si na bankovku – její hodnota zůstává, to však neznamená, že bychom se neměli věnovat tomu, co se stalo, proč a jaké to mělo důsledky.

Úkol na další lekci:

Instrukce: Kdo, anebo co všechno může za to, co se stalo, co bylo spácháno a Vy jste teď tady?

Vyberte ze seznamu příčin (výsledek brainstormingu příčin trestné činnosti) ty, které se vztahují k Vaší nejzávažnější trestné činnosti. Vnější vlivy zapisujete kolem siluety a Váš podíl Já (vlastnosti, povaha, hodnoty, předsudky, způsoby chování, myšlenky) zapisujete dovnitř siluety.

⁶ Zdroj: Padesky, Greenberger (2003)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

5 Dopady trestného činu - obecně

Podstata lekce: Pochopit a pojmenovat dopady protiprávního jednání na konkrétní osoby, oběti, a to na základě vlastních prožitků a zkušeností, reálné kazuistiky, video či audionahrávky, filmu.

Pomůcky: papíry, flip, fixy, pastelky, audio či videonahrávka, film, pracovní listy.

Klíčová slova: rozmanitost vnímání, následky, oběť, rodina, empatie

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace z minulé lekce: Vybrání zadaného úkolu. Úkol nebude prezentován před skupinou.

Přemostění: Doposud jsme se v programu zabývali příčinami trestné činnosti, nyní budou řešeny její dopady.

Stejně instrukce (*fakultativní cvičení*)

❖ 15 minut

Cíl: ukázat, že výsledek lidského konání je vždy jedinečný a odlišný, a to i přes skutečnost, že dostáváme stejné pokyny

Instrukce: účastníci mají papír o velikosti A4 a barevné fixy

Dáváme instrukce: *„Namalujte domek, mrak, sluníčko, strom, auto, postavu..“*

Po ukončení kreslení: *„Porovnejte svůj výtvar s kolegou po pravé straně, stručně si okomentujte, co vidíte, zda jsou výtvary stejné“.*

Reflexe: Vedeme diskuzi:

„Představte svoji kresbu. Jaké pro vás bylo porovnávání obrázku se sousedem?“

Náš komentář: Každý účastník má jiný obrázek, a to i přes skutečnost, že všichni dostali naprosto stejné instrukce. Smyslem aktivity je ukázat, že každý jsme jedinečný, individuální, každý máme jinou představivost, aj. Lidské výtvary a konání se liší, a to i přes skutečnost, že máme stejné informace a zadání. Do výsledku se promítá naše zkušenost, zážitky, emoce, nastavení, momentální naladění apod.

Přemostění: *„Stejně jako při stejných instrukcích mohou různí lidé dojít k různým výsledkům, tak také stejný trestný čin může mít různé důsledky pro různé lidi.“*

Vlastní zkušenost s viktimizací

❖ 30 minut

Cíl: zažít pocity spojené s rolí oběti / poškozeného

Instrukce: Každý si pokusí vybavit okamžik, kdy byl obětí (není nutno říkat nahlas). Většina z nás byla někdy obětí, nebo se cítila být poškozena cizím jednáním, např. v dětství – šikana ve škole, ukradená peněženka, nevrácená půjčka, falešné obvinění, křivda, zrada, pomluva, ... zdůraznit více „banálních příkladů“

Následují otázky:

- co jste jako oběť pociťovali? (uvědomění si pocitů / projevení emocí – strach, vztek...)
- jaké to mělo důsledky? (zacílení na ovlivnění dalšího života – nechtěl jsem chodit do školy, záškoláctví, zhoršení prospěchu, problémy ve vztazích...)

Odpovědi píše lektor na flipchart. Výsledkem je přehled negativních emočních stavů způsobených druhou osobou. Pojmenujeme přehled souhrnným termínem **emoce**. Pokusíme se seznam doplnit o další možné emoce.

Reflexe: Silné negativní emoce mohou mít silné negativní důsledky pro naše další chování a myšlení. Pro detailnější analýzu emočního procesu vázaného na vyrovnávání se se ztrátou můžeme použít model 4 fází:

1. šok (popření – to kolo mi neukradli, musel jsem si ho dát někam jinam)
2. vztek (na sebe, to jsem blbec, že jsem si ho nezamkl, pak na zloděje – ten kretén!)
3. smutek (ach jo, co se dá dělat, holt nemám kolo, tolik hezkého jsme spolu prožili...)
4. smíření (tak si tedy koupím nové kolo)

Vzpomeneme si na okamžik, kdy jsme se cítili být obětí (viz cvičení na úvod) a pokusíme se upřesnit si, jak jsme se v té chvíli cítili fyzicky (třes, pocení, bušení srdce...), na co jsme mysleli (jsem v nebezpečí...pane bože!..tak to je konec) a jak jsme se chovali (ztuhnutí, pláč, útěk, útok...) - slouží k rozpoznání té které emoce v daném kontextu a také rozpoznání vhodného či nevhodného projevení emoce. Asi se shodneme, že negativní emoce se snažíme potlačovat (smutek, deprese, zlost, sebeobviňování)

Viktimizace a PTSP (*fakultativní cvičení*)

❖ 15 minut

Cíl: představit dva klíčové pojmy související s dopady trestné činnosti na oběti, a to posttraumatická stresová porucha a viktimizace

Instrukce: Snažíme se vyložit (účastníkům přístupnou formou) níže uvedené pojmy. Je vhodné vztáhnout pojmy k probíraným kazuistikám.

Viktimizace – psychická, fyzická nebo sociální újma, kterou oběť utrpí při násilném či jiném trestném činu (přepadení, okradení, napadení, vydírání aj.)

Sekundární viktimizace – další, zejména psychické poškození obětí procesem vyšetřování a jinými procesními postupy, vlivem médií aj. (např. nepravdivé obvinění oběti, že si vymyslela napadení, protahování případu, konfrontace s pachatelem, nešetné jednání ze strany orgánů činných v trestním řízení, zveřejnění případů v médiích, aj.)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

Terciální viktimizace - představuje situaci, kdy jedinec není schopen přiměřeně zpracovat traumatickou zkušenost, přestože z objektivního hlediska došlo k nápravě, či odškodnění.

Posttraumatická stresová porucha – je úzkostná porucha, jejíž příznaky se objevují do 6 měsíců od prožití traumatické události rozměru katastrofy, kdy se může jednat o živelnou pohromu, válku, ale i skutečnost, že se člověk stal obětí trestného činu (často přepadení, znásilnění, ublížení na zdraví, i v dopravě). Typické je opakované a neodbytné znovuprožívání traumatické události ve formě vzpomínek, představ nebo snů. Porucha je dále charakterizována nepřátelským a nedůvěřivým postojem ke světu, sociální zdrženlivostí, pocitem prázdnoty a beznaděje. Člověk se vyhýbá podnětům, které by mu prožitou událost připomněly, vyhýbá se podobným informacím, okolnostem nebo i místu události. Dále se objevují příznaky ve formě narušeného spánku, podrážděnosti nebo návalů hněvu, problémy se soustředěním, přehnané úlekové reakce, někdy mohou příznaky doprovázet bolesti zad nebo hlavy, záchvatovité bušení srdce, potíže s dýcháním nebo závratě. Asi třetina osob s posttraumatickou stresovou poruchou se uzdraví spontánně i bez pomoci, u 40% přetrvávají mírné příznaky a u zbytku pak středně závažné příznaky, popř. vůbec nedojde ke zlepšení.

PŘESTÁVKA

Práce s konkrétní kazuistikou

❖ 60 minut

Cíl: ukázat dopady trestného činu na základě skutečného případu. Jména, data narození jsou pozměněna, jedná se o reálný příběh

Instrukce:

1. Čteme zkrácenou verzi rozsudku:

„Okresní soud v Karviné, pob. V Havířově, rozhodl dne 23.5.2013 takto: Obžalovaná Jana Nováková, nar. 1.1.1963 v Praze, t.č. bytem ubytovna Merkur v Havířově, bez zaměstnání, je vinna, že dne 21.2.2012 v době kolem 14:45 hodin v Havířově-Městě, na ul. Národní čp. 2, v prodejně potravin Hruška poté, co byla odhalena při krádeži 20 ks sýrů zn. Romadur v celkové hodnotě 466,-Kč, za přítomnosti nejméně dalších tří osob, slovně a fyzicky napadla zástupkyni vedoucí prodejny paní Bětu Špičkovou, nar. 31.12.1956, tak, že jí udeřila rukou do tváře, přičemž jí strhla dioptrické brýle z obličeje, které záměrně rozlámala, a když se pokusila paní Špičková brýle získat zpět, tuto kousla do paže levé ruky a s brýlemi záměrně hodila o zem, poté paní Bětu Špičkovou vulgárně nadávala, plivala po ní, několikrát jí kopla do oblasti břicha a nohou a tahala jí za vlasy tak, že jí smýkala hlavou ze strany na stranu, čímž jí způsobila zranění v podobě hematomů na tváři, levé paži, nohou a břicha, čímž spáchala jednak zločin ublížení na zdraví podle §146 odst. 1, odst. 3 trestního zákoníku, jednak přečin poškození cizí věci podle §228 odst. 1 trestního zákoníku, jednak přečin výtržnictví podle §358 odst. 1 trestního zákoníku,.....“

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

2. Vedeme skupinovou diskuzi na téma: Možné dopady na život paní Běty:

- „Ve kterých oblastech událost zasáhla nebo mohla zasáhnout do života oběti?“
- „Kterých osob v příběhu se dotýká nejvíce?“
- „Koho dalšího situace může zasáhnout, jak, proč...?“
- „Zkuste se zamyslet nad krátkodobými a dlouhodobými dopady.“

3. Následně představíme skutečné dopady trestné činnosti na život oběti:

- Krátkodobé: Do doby napadení byla poškozená, paní Běta, zdravá, vitální, samostatná, měla vždy stabilní pracovní poměr a jistý zdroj příjmů. Na pozici zástupkyně vedoucí prodejny pracovala asi 8 let, předtím působila 16let na šachtě v kantýně. Je vdaná, má 2 děti, z toho mladší syn dosud studuje na VŠ, manželé a syn žijí v pronajatém bytě společnosti RPG (měsíční náklady nájem 7.800,-Kč + náklady na elektřinu aj., celkem téměř 10.000,-Kč), manžel je již ve starobním důchodu, ale celý život byl zaměstnán v dělnické profesi, jeho příjem je tvořen starobním důchodem – 12.000,-Kč, příjem poškozené byl v době napadení 15.000,-Kč čistého
- Faktický dopad na život paní Běty bezprostředně po incidentu: zdravotní problémy (špatně spí, noční běsy, sny, zpočátku lehká zranění), psychické (není schopna vycházet na ulici, do obchodu, na poštu, dlouhodobě navštěvuje psychologa, následně psychiatra, diagnostikována posttraumatická stresová porucha (definice – stručně, srozumitelně), ekonomické potíže (snížení příjmu v rodině, byla v pracovní neschopnosti), emoční problémy (ztráta důvěry), vztahové potíže doma (narušení vztahu s manželem, nebyla se schopna po delší dobu postarat o domácnost, zajistit běžné věci, nákup)
- Dlouhodobé: situace oběti po dalším roce, tzn. 1,5 roku od napadení: pracovní neschopnost trvala 1 rok, následně nemožnost se do práce vrátit, přiznán částečný invalidní důchod ve výši 5.437,-Kč, pak opakované pracovní zkušenosti – prodavačka v jiných prodejnách, vždy po kratší době pracovní neschopnost a evidence na ÚP, protahované zdravotní a psychické následky, posttraumatická stresová porucha; ovlivněna i situace doma, snížení příjmů domácnosti, napjatá atmosféra, dochází pravidelně na psychiatrii)
- Výsledek soudního rozhodnutí: „Jana Nováková byla uznána vinnou ze zločinu ublížení na zdraví podle §146 odst. 1, 3 tr. zákoníku, z přečinu poškozování cizí věci podle §228 odst. 1 tr. zákoníku a přečinu výtržnictví podle §358 odst. 1 tr. zákoníku k trestu odnětí svobody v trvání 2 let a 6 měsíců, podmíněně odloženého na zkušební dobu 3 let a 6 měsíců. Podle §228 odst. 1 trestního řádu je obžalovaná povinna zaplatit poškozené Bětě Špičkové částku ve výši 16.641,-Kč a poškozené společnosti RBP škodu ve výši 1.592,-Kč“. Škoda poškozené Špičkové uhrazena nebyla.

4. Na závěr pustíme video záznam - prohlášení paní Běty Špičkové a jejího syna:

Jedná se o prohlášení o dopadech trestného činu + prohlášení syna. Jsou zachyceny změny ve fungování rodiny a psychickém stavu matky od počátku napadení, přes trestní stíhání, po dobu 2 let od incidentu.

Níže přiložené písemné Prohlášení o dopadech čteme pouze za situace, kdy není možné použít videonahrávku.

„Je mi 57 let, mám dvě dospělé děti, manžela, který je již v důchodu. Posledních 8 let jsem pracovala v obchodě jako prodavačka, 2 roky jako zástupkyně vedoucí malé prodejny v Havířově. Před 6 měsíci jsem byla napadena paní Novákovou poté, co jsem se snažila vyřešit konflikt, který se udál v obchodě. Od té doby se zcela změnil můj život. Jsem stále v pracovní neschopnosti, musela jsem vyhledat lékařskou i psychologickou a psychiatrickou péči. V noci nemohu spát, pořád se mi vrací situace, kdy po mě paní Nováková plive, vulgárně mi nadává. Dosud jsem nic takového nezažila, hrozně mi tím ublížila. Ve svém okolí i na pracovišti jsem známá tím, že s každým vycházím dobře, jsem nekonfliktní a vždy ochotna pomoci či poradit. Od doby mého napadení se bojím chodit po ulici, neustále se ohlížím, nejsem schopna vkročit do prodejny, kde jsem dříve ráda trávila spoustu času se svými kolegyněmi a chodila i na běžné nákupy. Ačkoli mne kolegyně navštěvují, vím, že se již do této práce nebudu moci vrátit. I psychologové mi to radí, abych změnila zaměstnání. Manžel již nepracuje, pobírá starobní důchod, starší dcera je již samostatná, ale mladší syn stále studuje a já byla ta, která v rodině vydělávala peníze. Byť se nejednalo o žádnou závratnou částku, bylo to nesrovnatelně lepší s tím, co je teď, kdy dostávám nemocenskou ve výši 8.000,-Kč, žijeme s manželem v bytě RPG, kde platíme za nájem 7.800,-Kč a dále náklady na elektřinu, plyn apod., celkem téměř 10.000,-Kč. Do toho platby za léky, které nyní stabilně potřebuji, výdaje spojené se studiem syna apod. Žijeme z měsíce na měsíc, občas si musím i vypůjčit. Všichni mi radí, ať to hodím za hlavu, najdu si jinou práci, přijdu na jiné myšlenky. Ale i kdybych na to mohla zapomenout, kdo zaměstná ženu před důchodem?

Paní Nováková mi velmi zasáhla do života, dá se říci, že ho obrátila vzhůru nohama, vztahy doma se také zhoršily, manžel mi vyčítá, že tak dlouho marodím, když se mi v podstatě nic moc nestalo. Zranění na obličeji nebyla vážná, ale ty na duši se bohužel zahojit tak snadno nedají. Nechci obtěžovat se svými starostmi okolí, proto se o tom, co se stalo, doma moc nebavíme. Jsem ráda, že mohu promluvit alespoň s psychologem. Nespím, беру léky na spaní, jsem po tom celý den jako omámená.

Mám pocit, že nic nebude jako dřív, mám strach, život pro mě přestal být bezpečný....“

Prohlášení syna oběti, muž 23 let – výpověď po napadení jeho matky

„Máma bývala veselá. Vždycky s ní byla hrozná sranda, na rozdíl od táty, který byl většinou tišší a uzavřenější. Máma byla ta, co organizovala chod domácnosti, starala se o nás, své děti, mluvila s námi o našich starostech a úspěších, plánovala společné aktivity, oslavy narozenin, dovolené, výlety apod. Byla hrozně aktivní, v létě jezdila s kamarádkami na dovolenou, někdy na prodloužený víkend, chodila ráda po horách, minimálně každý druhý víkend jela vlakem do Beskyd a šla na túru. Když se k ní nikdo nepřidal, chodila i sama. Často jsme šli spolu. Byla to chvíle, kdy jsme si mohli v klidu popovídat, strávit spolu celý den.

Před více jak půl rokem byla máma napadena v obchodě, kde pracovala jako zástupkyně vedoucí prodejny. Je to kousek od nás. Tehdy přišla namísto s nákupem z práce v doprovodu policie. Byl to pro nás všechny strašný šok, co se stalo. Máma nikdy nebyla konfliktní, v práci jí všichni měli rádi pro její přátelskou povahu, její kolegyně k nám často chodily na kafe. Když byla

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsány nesmí být bez svolení autora realizovány.

napadena tou feťáčkou, chodila hodně po doktorech, zranění nebyla vážná, pouze v prvních dnech na ní bylo poznat, že se něco stalo. Měla trochu modřiny a odřeniny, trochu naraženou ruku. Horší bylo, že se přestala smát. Přestala mluvit, uzavřela se více do sebe, byla a stále je plačtivá. Víím, že v noci nespí. Je to skoro sedm měsíců, co je pořád v pracovní neschopnosti a těžko říci, co bude dál. Dosud nikdy déle doma nebyla. Vždy pracovala, i když měla nás, děti, šla po 6 měsících do práce. Jsem s mámou každý den, ale žádný pokrok ve zlepšení jejího stavu nevidím. Mám obavu o to, co bude. Jestli se vůbec bude moci vrátit do práce. Občas jí navštíví kolegyně, ale už je to jiné. Máma není schopna jít do obchodu, do své bývalé práce. Bojí se chodit po ulicích sama. Takže nikam nechodí ani nejedí. Moc se o tom nechce s námi bavit. Taťka je ještě uzavřenější, s mámou si už tolik nerozumí. Myslím, že se táta o mamku bojí, ale neví, co má dělat, jak jí pomoci. Více se s tátou hádáme, je podrážděnější. Celkově je u nás ale ticho jako v hrobě, nikdo moc nemluví, nehraje televize nebo rádio, nikdo k nám nechodí. Nevím, jak mamce pomoci. Našel jsem si brigádu, abych vydělal nějaké peníze na své potřeby, dokončuji studia na vysoké škole a víím, že to stojí hodně peněz. Bydlím sice doma, do školy dojíždím, ale i tak, učebnice, pomůcky, doprava aj. Víím, že mamka trpí hlavně tím, že nemůže mezi lidmi, ale určitě i tím, že má nyní na nemocenské daleko méně peněz. Taťka je v důchodu, takže jim nechci se svými výdaji způsobit další komplikace. Protože ale jsem teď hodně ve škole a na brigádě, nemůžu být tolik s mámou. Sestra je už z domova, bydlí mimo náš region a jezdí domů párkrát do roka. Moc bych si přál, aby vše bylo jako dříve, aby máma byla veselá a spokojená. Aby se mohla vrátit do práce a radovat se ze života. Doufám, že jí pomůžou sezení u psychologa. Už teď ale víím, že některé šrámy na duši zůstanou...“

Reflexe: Vedeme diskuzi nad otázkami:

*„Jak moc se dokázali vcítit do případu, do role oběti?“
„Jaké důsledky vás nejvíce překvapily?“*

Dopady trestné činnosti

❖ 30 minut

Cíl: zkoumat dopad jako důsledek konání / jednání v kontextu naší lekce jako následek či soubor následků trestného činu na jeho účastníky

Instrukce: Vedeme skupinovou diskuzi nad otázkou: „Koho všeho a v jakých směrech se protiprávní jednání z pohledu účastníků dotýká či může dotknout?“ Stežejní témata z diskuze zapisovat na flipchart, klást návodné otázky. Je možné pracovat s výše probíranou kasuistikou, či obecně.

Reflexe: Ideálně dospět k závěru:

- **dopad na oběti** (zranění, zdravotní a psychické problémy – krátkodobé a dlouhodobé, rozpad vztahu, ztráta jistoty, strach, snížení sebevědomí, rodinné problémy, ztráta zaměstnání, statutu, ztráta a omezení koníčků a zájmů, finanční potíže - hypotéka, výživné apod., nastaveno běžně z příjmů, po TČ nemocenská, nízké příjmy, ztráta práce,

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

ID apod., náklady na lékařskou péči, zdravotní pomůcky, léky, doplňky stravy, nutnost uzpůsobit byt – bezbariérově, poruchy spánku, posttraumatická stresová porucha aj.

- další aspekt: povinnost oběti zapojit se do trestního řízení, opakované a protahované výslechy na Policii, účast na rekognici, rekonstrukci, nutnost zúčastnit se znaleckého zkoumání, následně předvolání k soudu jako svědka, povinnost zajistit si posudek od lékaře, nechat si vypočítat bolestné, uplatnit škodu u soudu, možnost či riziko sekundární viktimizace (viz výše)
- **dopad na okolí oběti** (děti, rodina, partneři, přátelé, známí, sousedé, ale i širší komunita, malá obec, škola, apod.)
- **dopad na okolí pachatele** (ztráta partnera v případě vazby či VTOS, ostuda, změna finanční situace rodiny – náhrada škody, bez sociálních dávek či bez příjmu, je-li ve vězení, ztráta kontaktu s dětmi, nehrazení výživného, vztahové problémy, zdravotní problémy partnerů či rodičů účastníků, psychické problémy těchto členů apod., stesk)
- **dopad na pachatele samotného** (izolace, nejistota, finanční závazky, dluhy na výživném, ztráta zaměstnání, kontaktů s rodinou, ztráta dětí, aj. – *toto jistě vymyslí sami účastníci nejlépe*)
- **dopad na společnost** (obavy o bezpečnost, strach o své blízké, strach z materiální ztráty, zpřísnění bezpečnostních pravidel, vliv na vnímání pocitu spravedlnosti, důvěra ve stát jako instituci, která zajišťuje právo na spravedlivý proces)

Úkol na další lekci

Instrukce: Zamyslete se nad tím, jakou újmu jste způsobil/a konkrétním obětem vaší trestné činnosti. S jakými dopady se musely oběti vypořádat? Kdo další mohl být poškozen a jak? Pište libovolně kolem obrázku.

6 Dopady u reálných obětí

Podstata lekce: Zpracovat dopady vlastní trestné činnosti a získat náhled na potřeby obou stran konfliktu – pachatele i oběť. Navázat a rozvinout téma z předchozí lekce; pracovat s dopady trestné činnosti u konkrétních osob, které se staly oběťmi protiprávního jednání účastníků.

Pomůcky: papíry ve velikosti dospělého člověka, pastelky, fixy, voskovky, kusy látek, lepidla

Klíčová slova: potřeby, zisky, ztráty, dopady, vliv mého jednání na okolí

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace minulé lekce: Je potřeba vrátit se k něčemu z minulé lekce? (se zadaným úkolem z minulé lekce se bude v této lekci pracovat později)

Maslowova pyramida potřeb

❖ 10 minut

Na úvod představíme stručně **Maslowovu pyramidu (potřeb)**: jako hierarchii lidských potřeb, kterou definoval americký psycholog Abraham Harold Maslow v roce 1943. Podle této teorie má člověk pět základních potřeb (od nejnižších po nejvyšší – společně pak tvoří pomyslnou „pyramidu“):

1. fyziologické potřeby
2. potřeba bezpečí, jistoty
3. potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti
4. potřeba uznání, úcty
5. potřeba seberealizace

První čtyři kategorie Maslow označuje jako nedostatkové potřeby a pátou kategorii jako potřeby existence (bytí) nebo růstové potřeby. Všeobecně platí, že níže položené potřeby jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik méně naléhavých a vývojově vyšších potřeb. Za nejvyšší považuje Maslow potřebu seberealizace, čímž označuje lidskou snahu naplnit svoje schopnosti a záměry.

Zaměření na potřeby *(fakultativní cvičení)*

❖ 10 minut

Cíl: názorně ukázat, jak jsou potřeby lidí odlišné

Instrukce: Účastníci si stoupnou do řady. Klademe jim otázky, na které odpoví buď ANO, nebo NE. Pokud je odpověď ANO, účastník postoupí o krok vpřed z řady, pokud NE, zůstane stát v řadě (nebo ustoupí o krok vzad – dle prostorových možností).

Klady jsou otázky typu: „*Máte hlad? Je vám teplo? Jste dnes unavený? Jste zdravý? Chtěl byste mít více peněz? Cítíte se bezpečně? Máte momentálně nějaký funkční vztah? Máte přátele? Vážíte si sám sebe? Cítíte se respektován? Vážíte si života?*“

Reflexe: Po několika otázkách vidíme, jak rozdílné postavení je u osob, resp. jak rozdílné potřeby jsou u jednotlivých účastníků. Zhodnotíme, kdo se kde nachází, a konstatujeme, že potřeby každého z nás odlišné. V následující lekci se budeme zamýšlet mj. nad potřebami obětí, které mohou být také velmi různé.

Dopady vlastní trestné činnosti – Siluety

❖ 150 minut

Cíl: Zmapovat pocity, myšlenky a potřeby obou stran a dopady trestné činnosti; důraz klademe na oběť trestné činnosti. Cíle dosáhneme prostřednictvím vytvoření siluety, práci s prožitky, emocemi a dopady trestné činnosti.

(Pozn.: Tato technika je časově náročná, upozorňujeme, že je možné, že ne každý účastník bude mít prostor pro vytvoření a prezentaci vlastní siluety, proto můžeme podle složení skupiny a dřívější zkušenosti – viz. Čára života, Analýza trestné činnosti aj. určit, že Siluety si vytvoří pouze polovina účastníků - možno nechat skupinu zvolit, případně direktivně určit; druhá část účastníků se potom aktivně bude podílet na Dramaterapii – Sochání; každý z účastníků si však svou vlastní Siluetu v lekci vytvoří).

Instrukce:

TVORBA SILUETY:

- 1) „Vytvořte dvoučlenné skupiny“ (pokud lichý počet lidí, tak jedna skupina o třech)
- 2) Každý účastník si za domácí úkol připravil vlastní příběh, ve kterém byla konkrétní oběti způsobena újma. Nyní účastníky vyzveme: „Ve dvojici navzájem sdílejte příběh vlastního trestného činu“ (co a jak se stalo⁷).
- 3) Každé skupince dáme papír ve velikosti dospělého člověka (doporučujeme použití velkých rolí papíru, na které se dá obkreslit silueta postavy ve skutečné velikosti, spojení dvou flipových papírů není ideální – silueta je na nich disproportionální). Jeden z účastníků, který bude následně příběh prezentovat ve velké skupině, si lehne na papír a druhý ze skupiny obkreslí jeho siluetu v životní velikosti; papír je v prostřední části přehnut a vzniknou tak dvě poloviny – jedna představuje účastníka – pachatele, druhá oběť. Vyzveme skupinku, aby levou část – pachatele – dotvořila⁸, zatímco pravá zůstane přeložena; poté papír otočí a druhou část dotvoří podle toho, jak si oběť představují, pamatují, případně podle toho, co je o ní známo. Papír se rozevře a na obě části jsou napsaná jména obou účastníků příběhu.

CVIČENÍ:

- 4) „V oblasti hlavy zapište myšlenky, které jste měli krátce před trestným činem, při jeho páchání a následně po trestném činu. Myšlenky zapište i u oběti“ – zde instruujeme účastníky, aby vycházeli z toho, co ví od oběti, ze spisu, z projednání věci, případně co si představují. Doporučuje se psát na lepicí lístky nebo vytvořit bublinu, do které myšlenky zapisovat a vlepit do oblasti hlavy.
- 5) „V oblasti srdce vyznačte pocity před, při a po trestné činnosti, u sebe i u oběti“. Zapisuje se na lepicí štítky jiné barvy či do šablony srdce a vlepí se do siluety.
- 6) „Zachyťte dopady trestné činnosti“. Účastníci jsou vyzváni, aby napsali do siluety odpověď na otázku: „Jaké dopady mělo moje jednání na mě, případně na mé okolí?“ Pokud možno co nejkonkrétněji. Následně je totéž realizováno ve druhé polovině, v siluetě oběti. Tzn. „Jaké dopady na oběť jsou mi známy, ale i fantazie, jaké další dopady mohla oběť řešit či nadále řeší“. Obcházíme skupinky a případně klademe další doplňující dotazy a podněcujeme diskusi k tématu a hledání dalších dopadů. Zapisujeme do oblasti pasu.
- 7) „Zaměřte se na případné zisky“, kdy se snažíme vést účastníky k odpovědi na otázku: „Je něco pozitivního, co mi trestná činnost přinesla?“ A také: „Zda mohla trestná činnost přinést něco pozitivního oběti?“. Rovněž vepisují do siluety, do spodní části.
- 8) „Co by oběť potřebovala, aby se jí vedlo lépe? Případně co byste vy potřebovali, aby se vám vedlo lépe směrem k vyrovnání se s následky trestné činnosti?“. Vepíší účastníci dolů.

- výsledkem je vytvoření kompletní siluety obou aktérů a zmapování dopadů trestné činnosti na strany příběhu

Následuje představení jednotlivých siluet, účastníky vyzýváme k hlubšímu pochopení, náhledu na následky trestné činnosti, zejména ve vztahu k obětem. Vzhledem k tomu, že oblasti myšlenek a emocí spojených s trestnou činností jsme se již věnovali v dřívějších lekcích, a hlavním tématem této lekce jsou DOPADY trestné činnosti, doporučujeme, zejména s ohledem na časovou náročnost techniky, zaměřit se při prezentaci Siluet primárně

⁷ Příběh byl již převyprávěn v lekci č.4, je však nutné opět příběh krátce převyprávět.

⁸ Aby účastníci dokreslili společně vlasy, oblečení aj., něco, co pachatele charakterizuje, možno využít i útržky látek, novin či časopisů, nalepit apod.

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

na tuto oblast. Účastníci mají tendenci zabývat se vlastními pocity, myšlenkami, dopady a potřebami a oběti upozadit, proto je potřeba stále podněcovat téma dopadů na oběti, eventuálně se vrátit k domácímu úkolu, ve kterém měli účastníci dopady na oběti zpracovat písemně. V dalších lekcích již tématu konkrétních dopadů na oběti prostor primárně věnován není. Necháme skupinu, aby na sebe reagovala, vyzýváme také ty účastníky, kteří si siluetu nevytvořili, aby se zapojili do diskuse, dali zpětnou vazbu ostatním, pokusili se vcítit do obětí atd.

PŘESTÁVKA V RÁMCI PŘEDCHOZÍHO CVIČENÍ – dle potřeb účastníků.

Se siluetami je možné pracovat i v dalších lekcích, konkrétně v lekci č. 11 a č. 12 (Náprava způsobené újmy), k siluetám je možné se vrátit v komentářích, případně je i doplnit apod. Je-li to možné s ohledem na organizaci a technické podmínky věznice, je vhodné mít siluety v dalších lekcích vyvěšeny v prostorách, kde program probíhá.

Úkol na další lekci

Cíl: Metoda *Nedokončené věty*⁹ otevírá hlubší vhled do toho, jak se účastník cítí vinen, vůči čemu nebo komu cítí vinu, za co cítí odpovědnost, čeho lituje.

Instrukce: Každou větu doplňte pár slovy, která vás napadnou jako první.

⁹ Majerová (2010)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

7 Imaginace a reflexe programu

Podstata lekce: Lekce tvoří předěl mezi první částí programu, která je zaměřena na vlastní příběh, dopady trestného činu a druhou částí programu, která je zaměřena na odpovědnost a budování kroků směřujících k odčinění újmy. V lekci je prostor pro reflexi proběhlé části programu a také k imaginaci, která má funkci podpůrnou a zároveň budující.

Pomůcky: pastelky, papíry, karimatky, deky

Klíčová slova: imaginace, zpětná vazba, integrace

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko.

Rekapitulace minulé lekce: Kontrola zadaného úkolu. Každý z účastníků přečte 3 věty ze zadaného úkolu, které pro něj jsou nejdůležitější. Otázky pro možnou reflexi: „V čem jsou tyto 3 věty pro Vás nejdůležitější? Je rozdíl mezi odpovědností za to, co se stalo a odpovědností za to, co se stane? Kterou z vět bylo nejtěžší doplnit a proč?“

Imaginace – motiv květiny

❖ 90 - 120 minut

Cíl: Motiv *květiny, která má vše, co potřebuje ke svému růstu*, posiluje ego-funkce a napomáhá emočnímu zrání účastníka. V neposlední řadě skýtá diagnostický materiál (např. poruchové fenomény) a napovídá, kterým směrem se ubírat v další práci s účastníkem.

Instrukce: V kruhu skupiny na židlích uděláme „kolečko“ s krátkým vyjádřením aktuálního stavu (jak se kdo má, co prožívá). Pak stručně vysvětlíme metodu a postup, aby byla situace pro účastníky bezpečná a předvídatelná. Informujeme, že pokud bude pro někoho prožívání neúnosné, může se odpojit, ale nesmí nikoho rušit, tj. zůstane na místě a počká v tichosti do konce techniky. Odpovíme případné dotazy.

Podstatou je strukturování imaginace plynule na sebe navazujícími slovními instrukcemi lektora, čímž posilujeme vnitřní strukturu účastníka a eliminujeme prostor pro jeho negativní prožívání vlivem ztracení se v sebe sama. Struktura znamená bezpečí.

Klienti se přesunou na podložku vleže¹⁰ tak, aby měl každý pro sebe dost prostoru a nedotýkal se jeden druhého. Zdůrazníme, že použití deky je důležité a nemá důvod jen v tepelné pohodě, ale zejména v pocitu bezpečí.

1. Provedeme základní stabilizaci, dbáme na tón a přiměřenost hlasového projevu:
„Pohodlně se posaďte. Zavřete oči a dvakrát až třikrát se zhluboka nadechněte. Pak můžete nechat své tělo volně dýchat, tak jak je mu to přirozené. Nyní si zkuste uvědomit, jak sedíte, uvědomte si místa, kde se Vaše tělo dotýká židle, jak se vaše

¹⁰ Imaginace lze provádět také vsedě na židlích a bez přikrytí dekou, záleží na místních možnostech.

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsány nesmí být bez svolení autora realizovány.

chodidla dotýkají země.“

2. Provedeme uvolňovací cvičení vycházející z autogenního tréninku: „Nyní zkuste přesunout pozornost na svoji pravou paži. Vnímejte konečky prstů pravé ruky, můžete s nimi lehce pohnout, případně vnímat energii, kterou v nich cítíte. Postupně zaměřte pozornost na předloktí, loket, rameno a nakonec celou paži. Vnímejte celou svoji pravou paži. Celá Vaše pravá paže je úplně uvolněná a příjemně těžká.“ Celá Vaše pravá paže je úplně uvolněná a příjemně těžká. Celou instrukci zopakujeme také pro levou paži a pro obě nohy.
3. Zahájíme imaginaci větou: „A teď už je vaše uvolnění dost hluboké na to, abyste si před vaším vnitřním zrakem představili květinu, která má vše, co potřebuje ke svému růstu. Pokud se objeví něco jiného, je to také v pořádku.“
4. Další instrukce: (mezi nimi vždy necháme krátký čas na vnitřní práci s nabízenými obrazy, ale vyvarujeme se delších pauz bez promluvy a struktury). Celkový čas 20 minut.

„Možná, že se vám obrazy před vnitřním zrakem míhají, tak počkejte, až se ustálí.

Prozkoumejte vaši květinu, která má vše, co potřebuje ke svému dobrému růstu, důkladně všemi smysly – nejdříve si ji prohlédněte: jak vypadá, jaký tvar mají její listy, stonek, okvětní lístky, jakou má barvu, velikost...

Také si svoji květinu můžete osahat, prozkoumat hmatem. Jaký je to pocit, dotýkat se těch dužnatých listů, pevného stonku...jaké to je, dotýkat se květiny třeba tvář.

Přivoňte si ke své květině, která má vše, co potřebuje ke svému růstu. Vnímejte vůni, kterou květina vydává.

Můžete ji prozkoumat i ústy, třeba zkusit, jak chutnají okvětní lístky na jazyku.“

5. *„Až si svoji květinu, která má vše, co potřebuje ke svému zdravému růstu, dost prozkoumáte, můžete se podívat, jaké má kořeny, z čeho roste, co ji vyživuje. Prohlédněte si ten kořenový systém, všimněte si, jaké tam má vaše květina živiny. Třeba tam najdete i nějaké drobné živočichy, kteří pomáhají vaši květině přijímat potřebné živiny a vzduch.*

Až se vrátíte zase nahoru, můžete si prohlédnout okolní prostředí, kde vaše květina roste. Jaké je tam počasí? Jaké je to asi roční období? Co se nachází blízko a co daleko od vaší květiny, která má vše, co potřebuje ke svému růstu?

A teď, jestli chcete, můžete na své květině nebo jejím okolí něco změnit. Cokoliv. Nebo to nechat tak, jak to je. Všimněte si, co se teď děje s vaší květinou.“

6. *„A v této chvíli se začněte se svou květinou, která má vše, co potřebuje ke svému dobrému růstu, loučit. Najděte si nějaké místo, kde pro dnešek svoje představy necháte rozplynout s tím, že se tam můžete vrátit kdykoliv to budete potřebovat.*
7. *Vraťte se každý svým tempem sem, do této místnosti, třikrát se zhluboka nadechněte a vydechněte, zatněte opět svaly na těle, protáhněte se, jako když ráno vstáváte a pomalu se v tichosti posadíte.“*

Reflexe: Po imaginaci následuje vsedě a v tichu sdílení aktuálních pocitů. Každý musí promluvit o tom, jak mu je teď, co prožíval během imaginace a zejména se ptáme na negativní prožitky. Ty zpracujeme tak, že je necháme účastníka podrobně vylíčit. Další intervence ani interpretace nejsou obvykle potřeba ani žádoucí.

V ideálním případě (dostatek času a prostoru) můžeme nechat účastníky namalovat obrázek z imaginace hned (stačí ponechat 20 minut). Přitom zdůrazníme potřebu pracovat v tichu, aby prožitky nebyly přehlušeny. Poté se opět usadíme do kruhu na židlích a postupně účastníci prezentují uprostřed kruhu svoje obrázky včetně verbalizace svých prožitků během imaginace. Ostatní si obrázek prohlíží, mohou mít svoje fantazie, nápady a sdělovat je protagonistovi. Vždy ale zdůrazníme, že „pravdu“ má autor obrázku a že nápady či interpretace ostatních nemusí přijímat. Prohlédnuté a sdílené obrázky si autoři odnášejí zpět ke své židli. Potřebný čas je asi 20 minut.

Je vhodné některé významné pasáže z imaginace propojovat s jinými sděleními účastníka během programu a také s jeho životní realitou. Lze také po čase imaginaci zopakovat a srovnat oba zážitky v souvislosti s pokrokem v rámci programu či se změnami v životě účastníka.

Reflexe v polovině programu

❖ 30 - 60 minut

Cíl: Poskytnout prostor pro sdílení dosavadních zásadních bodů v rámci programu. Prostor může být věnován také uzavření nedokončených cvičení / úkolů / zakázek / příběhů z minulých lekcí.

Instrukce: Vedeme diskusi nad následujícími otázkami:

„Zamyslete se nad tím, co jste si díky programu uvědomili?“

„Co Vám program přinesl?“

„Co Vám přišlo užitečné a co naopak nikoliv?“

„Co byste potřebovali v programu jinak?“

„Je něco, k čemu byste se chtěli vrátit / bez čeho nemůžete pokračovat v programu?“

Úkol na další lekci

Instrukce: Máte za sebou polovinu programu. Zamyslete se nad tím, co jste si díky programu uvědomili? Co Vám program přinesl?

8 Odpovědnost obecně

Podstata lekce: Přimět účastníky programu k zamyšlení se nad tím, že jejich počínání v běžném životě není bez odezvy. Formou diskuse a na praktických příkladech ukázat, jak jednotlivec svým jednáním ovlivňuje své okolí. Uvědomit si, že být považován za řádného občana a právoplatného člena společnosti mimo jiné znamená dodržovat určitá pravidla, plnit své závazky, respektovat druhé. V případě vědomého nedodržování těchto principů je třeba být připraven nést následky z toho plynoucí.

Pomůcky: pracovní sešit, tužky, prezentace obrázků (ppt)

Klíčová slova: odpovědnost, zodpovědnost¹¹, bezohlednost, ohleduplnost

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko.

Rekapitulace minulé lekce: Kontrola zadaného úkolu (sebereflexe, moje postavení v programu) – každý účastník bude prezentovat svůj vypracovaný úkol před skupinou.

Kdo nese odpovědnost?

❖ 45 minut

Cíl: Uvědomění si, že s (ne)odpovědností se setkáváme v různých životních situacích. Nemusí se vždy jednat pouze o odpovědnost za nás samotné, ale také například za naše děti, zvířata věci apod. Cílem je jednak určit, kdo je za jednání odpovědný, ale také zkusit se zamyslet nad tím, co může následovat. V první řadě budeme hovořit o jednání, posléze i o emocích a myšlenkách. Tématem úvodního cvičení je odpovědnost retrospektivní, v druhé polovině programu pracujeme s odpovědností prospektivní.

Instrukce: Čteme níže uvedené příklady, případně využijeme fotografie (viz *prezentace*). Účastníci se u jednotlivých případů snaží odpovědět na následující otázky:

- „KDO v dané chvíli nese odpovědnost?“

¹¹ Pojmy *zodpovědnost* a *odpovědnost* používáme v zásadě jako synonyma. Rozlišujeme však *zodpovědnost retrospektivní*, která je projevem přijetí zodpovědnosti za něco, co už se stalo a *zodpovědnost prospektivní*, tedy taková, která je zaměřena na naše budoucí jednání a lze ji považovat za jakousi prevenci - pokud se budu chovat odpovědně, nebudu porušovat pravidla, zvyšuje se pravděpodobnost, že nebudu muset řešit negativní dopady svých prohřešků, protože se jich ani nedopustím.

- „ZA KOHO nebo ZA CO nese odpovědnost?“
- „NA KOHO bude mít situace dopad?“

1. **Dělník neměl ochrannou pracovní helmu a na hlavu mu spadne cihla (má podepsané BOZP).**
2. Školák v 1. třídě nesplní domácí úkol ze psaní.
3. **Manželé mají množství půjček, které stěží zvládají splácet, vezmou si však další úvěr, aby mohli jet v létě na dovolenou.**
4. Muže, který pracuje jako řidič z povolání, přemluví kamarádi, aby s nimi šel do hospody. Muž zprvu protestuje, nakonec souhlasí. Následující den usedá za volant dálkového autobusu se zbytkovým alkoholem v krvi.
5. **Kvůli (dopředu ohlášené) stávce železničářů zaměstnanec přijde pozdě do práce.**
6. Automobil zapadne do velkého výmolu, který nebyl řádně označen, řidič se zraní, auto je zničené.
7. **Záchránná služba nepřijede včas ke zraněnému po výbuchu v průmyslovém areálu, protože obsluha vrátnice není včas informována o nehodě a zpočátku odmítá záchranku do objektu vpustit.**
8. Žena jde se psem na procházku. Pes není na vodítku, kousne projíždějícího cyklistu. Pes není očkovaný.
9. **Obyvatel bytovky si napouští vanu, rozhodne si ještě zajít koupit do nedaleké prodejny noviny. Vodu nechá téct. Špatně odhadne čas, v obchodě je fronta a po návratu zjistí, že vana přetekla a on vytopil sousedy.**
10. Ředitel chemického podniku odmítne investovat do nové čističky odpadních vod. Stávající čistička byla přitom během poslední revize označena úředníky za nevyhovující.
11. **Cyklista vyhraje závod, dodatečně se ale zjistí, že vědomě užíval zakázané podporné látky (doping).**
12. Dítě v kočárku zasáhne těsně pod okem odhozený nedopalek z balkonu, což mu způsobí popáleniny II. stupně.

Reflexe: Vedeme diskuzi o výše uvedených příkladech.

Mělo by zaznít:

„Existuje příčinná souvislost mezi jednáním či nejednáním a jeho žádoucími či nežádoucími důsledky.“

„Občas bychom si měli vyzkoušet podívat se na věc optikou druhých, vcítit se do jejich situace, způsobu uvažování, úhlu pohledu a představit si, jak by je třeba nějaká naše nedbalost nebo úmysl mohli poškodit.“

„Pokud nebereme ohledy na druhé a škodíme-li, byť třeba nevědomky, svému okolí, projeví se dříve či později důsledky pro nás samotné. Jinými slovy, pokud nechceme řešit nežádoucí důsledky, jednáme co nejvíce tak, aby k nim vůbec nedošlo.“

Téma odpovědnost

❖ 50 minut

Cíl: získat odpověď na otázku: „Co pro vás znamená být odpovědný?“

Instrukce: Účastníci se rozdělí na dvě skupiny, dostanou k dispozici papír a fixy.

- Vyzveme členy první skupiny, aby vymysleli příklady odpovědného chování, s nímž se mohou setkat v běžném životě.
- Vyzveme členy druhé skupiny, aby vymysleli příklady neodpovědného chování z běžného života.

Své nápady obě skupiny zapisují na papír. Účelem je, aby co nejvíce příkladů vymysleli účastníci sami. Můžeme obcházet skupiny, v případě, že účastníci tápou, snažíme se je navést správným směrem, plníme funkci nápovědy.

Možné příklady odpovědného chování

chodit včas, třídit odpad, dodržovat sliby, neopíjet se, nebrat drogy, věnovat se rodině, pracovat, splácet včas účty...

Možné příklady neodpovědného chování

jezdit načerno MHD, neuklízet výkaly po psovi, předbíhat ve frontě, neposílat své děti do školy, nepracovat a zároveň si brát půjčky...

Jakmile budou účastníci skupiny s vymyšlením hotovi, vyzveme jednoho zástupce za skupinu, který přednese společné nápady a zapisuje je na příslušnou stranu flipu, který je rozdělen na dvě poloviny. Je možné, že některé nápady budou uvedeny na obou částech. Pokud se tak stane, je to podnět k diskusi.

Reflexe: Vedeme diskusi nad následujícími otázkami:

„Co lidi vede k tomu, aby se takto chovali, jaké k tomu mají důvody?“

„Na koho může (ne)zodpovědné chování dopad?“

„Jaké jsou výhody/nevýhody odpovědnosti?“

Nezodpovědné jednání je takové, které má negativní dopady na nás nebo na naše okolí. Může mít pro nás krátkodobé výhody, ale dlouhodobě je nevýhodné, v případě zodpovědného jednání je to právě naopak.

PŘESTÁVKA

Mé role¹²

❖ 40 minut

Cíl: objasnit, jaké role hrajeme ve svém každodenním životě a jakou v nich neseme odpovědnost

Instrukce: Každý účastník dostane list papíru a tužku. Papír se položí na šířku před účastníka a následně zadáme instrukce:

1. „Doprostřed nakreslete postavu (sami sebe) a nad ní napište své jméno.“
2. „Kolem postavy graficky znázorněte role, které v životě hrajete“
3. „Role, které jsou Vám bližší, budou postavě blíže a naopak.“
4. „Vyberte alespoň 3 role, s nimiž je spjata určitá forma odpovědnosti. Upřesněte, o jaký typ odpovědnosti se jedná a v čem tato odpovědnost spočívá.“

Reflexe: V rozhovoru ve dvojicích, případně v řízené diskusi s celou skupinou, se účastníci snaží odpovědět na následující otázky:

„Kdo zastává v životě jaké role (vzájemné porovnání)?“

„Jaké Vaše role jsou (mohou být) v konfliktu a kdy?“

„Jaké role jsme si vybrali a jaké Vám byly vybrány?“¹³

„S jakými rolemi jste OK (ztotožnění) a s jakými nejste OK (odmítáte je)?“

„Pokud je s danou rolí spojena nějaká odpovědnost, v čem tato odpovědnost spočívá, jak se projevuje?“

„Odpovědnost souvisí s tím, jaké máme emoce, myšlenky, jak se chováme – já jsem zodpovědný za to, že jsem rozzlobený, za to, že mě napadají určité myšlenky, za to, že
pak dělám určité věci....“

Fakultativní možnost: Jednotlivé role (5x) napíší účastníci na lístečky a postupně jsou vyzýváni, aby vždy jednu roli odložili, „zbavili se jí“ tak, až jim zbyde jen jedna.

Reflexe: Co jste prožívali při odkládání jednotlivých rolí, jaké bylo rozhodování a co pro vás znamená role, která vám zůstala?

Úkol na další lekci

¹² Zdroj: Belz (2011).

¹³ Role jsou buď *získané* (role syna, muže, příslušníka etnické menšiny, role dané věkem), nebo *připsané* (role otce, zaměstnance, odsouzeného, kamaráda). Rozdíl je v tom, že *získané* role si nevybíráme a *připsané* role si vybíráme. **Ty, které si vybíráme, bychom si měli vybrat na základě toho, zda jsme schopni nést odpovědnost s nimi svázanou.** Zodpovědnost předpokládá svobodu (svobodu volby pro konkrétní roli) a zároveň vede ke svobodě.

Instrukce: Vzpomeňte si, kdy jste se ve svém životě choval/a zodpovědně a kdy nezodpovědně. Ke každému uveďte tři příklady - zodpovědné chování vlevo, nezodpovědné vpravo. Každý příklad zkuste stručně okomentovat – důvody, proč jste to tak měl/a, jaké byly okolnosti. Udělal/a byste dnes něco jinak? Proč/jak?

9 Přijetí odpovědnosti za trestnou činnost

Podstata lekce: Porozumět souvislosti mezi mým nezodpovědným jednáním a způsobenou újmou. Přijetí viny může být prvním krokem k odpovědnosti. Trestní odpovědnost neznámá pouze to, podrobit se trestu, ale i přijmout vinu za všechny následující skutečnosti, které jsem způsobil. Pokud něco způsobil, musím to uvést do původního stavu nebo nahradit. Utíkáni před odpovědností jen zvyšuje mé problémy v budoucnu.

Pomůcky: pracovní sešit, tužky, prezentace obrázků (ppt), flipchart, fixy

Klíčová slova: trestní odpovědnost, nepřijímání odpovědnosti, řeč a odpovědnost

Karty DIXIT – emoce spjaté s vlastní trestnou činností

❖ 20 minut

Cíl: uvědomit si emoce spjaté s páčáním vlastní trestné činnosti (již dříve prezentované). Jako pomůcku pro pojmenovávání jednotlivých emocí můžeme použít kolo emocí

Instrukce:

Účastníkům zadáme následující pokyny:

1. Nejprve si vyberte kartu, která podle Vás nejlépe vystihuje, jak jste se cítil (co jste prožíval) bezprostředně po spáchání trestné činnosti. Kartu si nechte u sebe, neukazujte ji ostatním.
2. Nyní si vyberte kartu, která vystihuje, jak trestnou činnost vnímáte teď (soustředte se na emoce).
3. Své karty, a to, co pro Vás znamenají, představte ostatním. Uveďte, co Vás na kartách zaujalo, jak na Vás působí, jaké emoce znázorňují?

Reflexe: Vedeme diskuzi nad následujícími otázkami:

„V čem se karty nejvíce odlišují?“

„Je něco co karty naopak spojuje?“

„Souvisí podle Vás zadání nějak s tím, čemu se budeme věnovat v dnešní lekci?“

V průběhu prezentací zaznamenáváme jednotlivé emoce, které od účastníků zaznívají a jeden z lektorů je zapisuje na flipchart. Pokud se mezi nimi objeví **pocit viny, studu, lítosti a hněvu**, na samý závěr cvičení, poté co proběhne diskuse, tyto emoce na flipchartu zvýrazníme.

Ring emocí

❖ 60 minut

Cíl: vytvořit názornější představu, jaké jsou rozdíly mezi pocity viny, studu, lítosti a hněvu

Instrukce: Navazujeme na předchozí cvičení. Použijeme metodu (boxerského) ringu emocí. Předpoklad je takový, že v momentě, kdy se v emocích orientuji, tak jimi nejsem tolik ovládán.

1. Každý z rohů učební místnosti označíme lístečkem. Na každém lístečku je napsán název jedné emoce. Na prvním lístečku (a tedy v prvním rohu místnosti) bude pocit viny, na dalším stud, hněv a na posledním bude (sebe)lítost.
2. Vysvětlíme účastníkům, že se jedná o nejčastější emoční reakce na selhání¹⁴. Bude představena níže uvedená tabulka, kterou schematicky (bez konkrétních citovaných vět) překreslíme na flipchart.

	Nedostatek úsilí „mohl jsem to vyřešit jinak“	Nedostatek schopností „nemám na to“
Neúspěch přisuzuji sobě	Pocit viny „Je to moje chyba“ „Málo jsem se snažil“ „Mohl jsem to udělat lépe“ „Doufám, že to půjde napravit“	Stud „Jsem hrozný člověk“ „Raději bych se vůbec neviděl“ „Co si o mně ostatní pomyslí“
Svůj neúspěch přisuzuji druhým.	Hněv „Právnick to posral“ „Kamarádi se na mě vykašlali, když jsem je potřeboval“ „Jsem na sebe naštvaný“	(Sebe)lítost „Jsem takový chudák“ „Zase jsem se nechal do něčeho navést“ „Ach jo, mám takovou smůlu..“

3. Následně účastníkům čteme (na přeskáčku) jednotlivé věty (v tabulce napsány kurzívou v uvozovkách). Jedná se o věty, které nejčastěji pronášejí lidé, kteří se nacházejí v některém z výše uvedených emočních stavů. Úkolem účastníků je určit, o kterou emoci se jedná (hněv / lítost / pocit viny / stud) a podle toho si stoupnout do rohu místnosti, který je označen lístečkem s názvem příslušné emoce.

Reflexe:

Mělo by zaznít: „Všechny emoce jsou OK. Během našeho vyrovnávání se s pocitem selhání, se mohou objevovat. Často se také v průběhu času proměňují. Abychom mohli přijmout zodpovědnost za to, co jsme udělali, je však nutné, abychom převážně cítili vinu. To znamená, že si **uvědomujeme, že já jsem způsobil to, co se stalo a situaci jsem mohl vyřešit jinak.**“ Je možné zmínit, že: „člověk se stále vyvíjí a pokud zažívá pocit viny, pak právě proto, že na své cestě postoupil opět o kus dál. Ti, kteří ve svém životě stagnují, se žádnými vinami netrápí.“

Dále vedeme diskuzi nad otázkami:

„Co nám mohou jednotlivé emoce přinést?“

¹⁴ Zdroj: Nakonečný (2009)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

„V čem jsou pro nás limitující? V čem nám pomáhají?“
„Co s Vámi dělají emoce na tělesné úrovni?“

PŘESTÁVKA

Co brání přijetí odpovědnosti – *Techniky neutralizace*¹⁵

❖ 60 minut

Cíl: objevit způsoby uvažování, které nám brání v přijetí odpovědnosti

Instrukce:

1. Skupinu účastníků rozdělíme do dvojic.
2. Představíme účastníkům jednotlivé *techniky neutralizace*.
3. Vrátime se ke čtyřem kasuistikám z lekce 2. Stručně je připomeneme. Každá dvojice si vylosuje jednu kasuistiku. V případě, že máme více než 8 účastníků, tak dvě dvojice mohou mít stejnou kasuistiku.
4. Následně bude mít každá dvojice za úkol vymyslet krátký dialog (přibližně na 3 minuty) mezi obětí (z kasuistiky) a pachatelem trestného činu. Z dialogu by mělo být patrné, že oběť se setkává s pachatelem proto, že chce vědět, jaký je jeho postoj ke spáchané trestné činnosti. Pachatel přitom bude používat výmluvy (*neutralizační techniky*). Každá dvojice použije v dialogu minimálně dvě *neutralizační techniky*.
5. Každá dvojice sehraje před skupinou připravený krátký dialog. Celá skupina bude zkoušet určit, o kterou z výmluv (*technik neutralizace*) se jedná.

TECHNIKY NEUTRALIZACE
Technika „špatní kamarádi“ = Popření zodpovědnosti - tvrdíme, že naše jednání je výsledkem vnějších sil, které nemůžeme ovlivnit. Odvoláváme se na nemilující rodiče či špatnou partu, vliv drog, alkoholu. Tvrzení jako: „oni mě do toho navezli, byl jsem pod vlivem drog, nic si nepamatuju“.
Technika „nic se nestalo“ = Popření bezpráví - tvrdíme, že vlastně nikdo nepřišel k újmě. Typickým příkladem jsou tvrzení: „to auto patřilo bohatému člověku, který ho má bezpochyby pojištěné. Majitel tedy nijak poškozen není, spíše naopak, neboť si za peníze z pojistky může koupit ještě lepší auto“.
Technika „zasloužil si to“ = Popření oběti - souhlasíme s tím, že došlo k újmě, ale poškozený si újmu zasloužil, nebo přivodil sám. Výroky typu: „to mu patří, zasloužil si to, to má za to, jak se chová, jaký je“. Pachatel to vnímá jako „formu spravedlivé odplaty či trestu“.
Technika „oni jsou horší“ = Odsouzení soudců - přenesme pozornost z našeho trestného jednání na chování těch, kteří toto jednání odsuzují. Může jít o výroky typu: „policie je

¹⁵ Zdroj: Borovanská (2016)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

zkorumpovaná, soudci jsou úplatní, všichni politici kradou“.

Technika „nemohl jsem jinak“ = Odvolávání se na vyšší loajalitu - dáváme přednost normám a hodnotám vlastní skupiny (party, rodiny, církve) před zákony společnosti. Typické výroky: „bud' poruším zákon, nebo ublížím lidem, na kterých mi záleží, musel jsem to ukrást, protože rodina potřebovala peníze“.

Technika „celkově jsem dobrý člověk“ = Účetní metafora – ve výsledku jsem úplně normální, zákony dodržující člověk. Zahrnuje výroky jako „Udělal jsem ve svém životě daleko více dobrého než zlého“.

Technika „byla to jen klukovina“ = Popření negativního úmyslu – zahrnuje přijetí odpovědnosti, ale zároveň popření úmyslu způsobit negativní důsledky. Může jít o výroky typu „byl to jenom vtip“.

Technika „to mě teď nezajímá“ = Odročení – zahrnuje odsunutí pocitů viny na později, neboť nyní mám důležitější věci na práci. Může jít o výroky typu „s takovými věcmi si budu lámat hlavu později“.

Verze pro účastníky:

TECHNIKY NEUTRALIZACE - VÝMLUVY
„špatní kamarádi“ – za vše mohou lidé (případně další okolnosti) kolem mě
„nic se nestalo“ – tvrdíme, že vlastně k žádné újmě nedošlo
„zasloužil si to“ – přenášíme zodpovědnost za újmu na oběť
„oni jsou horší“ – snažíme se omluvit naše jednání tím, že jiní jsou ještě horší než my
„nemohl jsem jinak“ – omlouváme své jednání tím, že jsme byli v zoufalé situaci
„celkově jsem dobrý člověk“ – tvrdíme, že kromě pár selhání jsme ve výsledku dobří lidé
„byla to klukovina“ – popíráme špatný úmysl, šlo jen o špatný vtip
„to mě teď nezajímá“ – tvrdíme, že máme důležitější věci na práci, než zabývat se vinou

Příběh A: Ukradený automobil

Starší muž (65), invalida se sníženou schopností pohybu, po příchodu na parkoviště na sídlišti zjistil, že jeho automobil je pryč.

Příběh B: Ukradená peněženka

Starší dáme (70) byla v tramvaji vykradena kabelka, zmizela jí peněženka a veškeré doklady.

Příběh C: Přepadení prodejny rychlého občerstvení

Studentka střední školy (18) byla na brigádě jako prodavačka v prodejně rychlého občerstvení, v noci byla prodejna přepadena maskovaným mužem, útočník ji srazil na zem a několikrát kopnul do břicha.

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

Příběh D: Vykradený byt

Ženu středního věku (40) probudily ráno kolem páté hodiny podivné zvuky z obývacího pokoje, vstala a vstupem do obývacího vyplašila dva zloděje, kteří se do domu dostali francouzským oknem, stačili odnést šperky, hodinky, dva laptopy.

Reflexe: Vedeme diskuzi o následujících otázkách:

- „K čemu jsou techniky neutralizace vhodné, co nám přinášejí?“ (obrana ega)
- „Co negativního nám způsobují, co nám berou?“ (aktérství vs. pasivní role)
- „Co dokáží ve svém životě ovlivnit?“ (za to mohu nést odpovědnost)
- „Co mi pomáhá při převzetí zodpovědnosti?“ (viz dále v této lekci)
- „Jaké byly pocity v roli oběti a pachatele?“

Řeč jako ukazatel odpovědnosti

❖ 10 minut

Cíl: ukázat, jak o přijetí odpovědnosti vypovídá naše mluva

Instrukce: Zadáme instrukci: „Zkuste se zamyslet nad následujícími výroky, který z nich více vyjadřuje přijetí odpovědnosti?“ Čteme vždy dvojici vět v každém řádku.

A	Došlo ke krádeži.	Starší paní jsem vykradl byt.
B	Chci si najít práci a pravidelně z vydělaných peněz hradit své dluhy.	Nechci žádné dluhy.
C	Chci změnit svůj život.	Změna je nutná.
D	Něco se poškozeným zaplatilo.	Nemám představu o tom, kolik komu co dlužím.

Reflexe: Vedeme diskuzi nad následujícími otázkami:

- „Mluvíme obvykle v první osobě, používáme zájmeno "já", nebo se mu vyhýbáme?“
- „Používáme činný nebo trpný rod?“
- „Zaměňujeme podstatná jména za slovesa?“
- „Zobecňujeme informace?“
- „Zaměňujeme "musím" za "chci" nebo "nemohu" za "nechci"?“

Úkol na další lekci

Instrukce: Odpovězte na následující otázky. Odpovědi by vám mohli pomoci nastínit vaše

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

důvody/motivy odpovědného chování na svobodě.

10 Divadlo obrazu

Podstata lekce: Ztvárnit prostřednictvím divadla obrazu situaci trestného činu, ve kterém se vyskytuje oběť tohoto činu.

Pomůcky: flipchart

Klíčová slova: vizuální ztvárnění trestného činu, emoce oběti a pachatele

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace minulé lekce: úkol z minulé lekce: „Čtyři kroky k zodpovědnosti“ - doporučení k vyhodnocení: vysbírat, neprezentovat nahlas

Dramatizace vlastního trestného činu

Cíl: Vytvořit a zažít situaci spáchaného trestného činu. Získat odstup od situace a reflexi ze strany ostatních účastníků.

Upozornění: V této lekci je více nežli v ostatních příhodně zařadit úvodní a ukončující rituál (viz přílohy) s důrazem na vstup do rolí a vystoupení z rolí. Případně je možné při každé dramatizaci vybírat „herce-sochy“ se slovy „uvádím Tě do role“ a „vyvádím Tě z role“.

Instrukce:

1. Rozdělíme účastníky do skupin (v ideálním případě min. po 4 lidech), které budou pracovat zvlášť.
2. V každé skupině jeden účastník představuje sochaře a ostatní sochy. Sochař bude mít za úkol z ostatních (soch) vytvořit zadanou situaci. Beze slov instaluje „sochy“ v prostoru tak, aby vyjadřovaly situaci spáchaného trestného činu. Fyzicky z nich vytváří sochy, výraz v tváři jim může sám ukázat svojí tvář a mimikou.
3. Následně se vytvořené sousoší ukáže divákům z dalších skupin. Postupně klademe otázky publiku:
 - Co se děje na scéně? Co je to za situaci? (objektivní pohled)
 - Připomíná vám to něco z vašeho života? (subjektivní pohled)
 - Co představují jednotlivé sochy/herci?
 - Jaké mají mezi sebou vztahy?
 - Kdo je asi oběť situace?
 - Jak se mohou cítit postavy na scéně?
 - Co chtějí, co potřebují?
 - Co si asi myslí?
4. Následně pracujeme se samotnými sochami:
 - Vyzveme herce, aby doplnili nějaké gesto a pohyb (předvedou ostatním - možné doplnit otázkami z publika).

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

- Poté herci spustí svůj vnitřní monolog (co si moje postava v tuto chvíli myslí/říká?).
- Následně sdělí, koho si myslí, že představují a jak se v té situaci jako představovaná postava cítí.

5. Můžeme případně vyzvat ostatní z diváků, pokud by si chtěli vyzkoušet nějakou z postav v situaci, aby se byli schopni do jejích emocí lépe vcítit (např. oběť).

Reflexe: V průběhu zapisujeme na flipchart sdělované emoce (i v podobě vět) či jiné důležité informace – následně sdílíme to, jak se asi může cítit a co si může v tu chvíli myslet oběť, jak se může cítit a co si může myslet pachatel, případně další postavy z modelované situace (např. pozorovatel...).

Doporučení:

1. vzhledem k časovému zvládnutí lekce je vhodné, když situaci spáchaného trestného činu prezentuje pouze polovina účastníků (t. j. 4-6). Vybíráme ty, kteří v 6. lekci neprezentovali siluety (brát v potaz typ trestné činnosti i odsouzeného).
2. je lepší, když se k danému obrazu nevyjadřuje jeho tvůrce (sochař), pak s obrazem pracujeme jako s objektivní situací, tvůrce není vystaven přímé konfrontaci se svým tématem atd.

Úkol na další lekci

Instrukce: Napište si, co konkrétně a jak byste mohl/a napravit ve vztahu k rodině, oběti, společnosti, sobě.

11 Náprava způsobené újmy

Podstata lekce: Pomoci účastníkům realizovat odčinění újmy u "jejich" konkrétních obětí (koho jsem poškodil, jakým způsobem to mohu napravit). Zjistit, co mohu udělat, až budu propuštěn z VTOS - odčinění újmy nekončí vězením, "přesahuje" do místa, kam se budu vracet (do rodiny, komunity).

Je-li to možné, doporučujeme v této lekci vyvěsit Siluety vytvořené v lekci č.6 a dále s nimi pracovat, dle potřeby siluety doplnit, revidovat, atd.

Pomůcky: pracovní sešit, tužky, flipchart

Klíčová slova: první krok, odčinění újmy

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace minulé lekce: Kontrola zadaného úkolu: „ Co mohu napravit ve vztahu ke společnosti, rodině atd.". Doporučení k vyhodnocení: prezentovat před skupinou, spojit s technikou "Možno x nemožno" (viz níže) po úvodním cvičení

Jaké jsou potřeby obětí

❖ 15 minut

Cíl: Zamyslet se nad tím, co oběti trestné činnosti skutečně potřebují, co jim v souvislosti s řešením následků trestné činnosti pomáhá.

Instrukce: Vedeme řízenou diskusi na téma *potřeby obětí*.

Mělo by zaznít:

1. **Respekt** (oběti potřebují uznání toho, že ...)

- *jim bylo ublíženo. Pachatel si je vědom toho, že způsobil újmu (oběti si často myslí, že pachatel je jedno co způsobil, nemá výčitky svědomí, pobyt ve vězení bere jako dovolenou a není si vědom dopadů, jaké jeho jednání mohlo mít na oběť)*
- *zodpovědný za trestný čin je pachatel a ten svoji zodpovědnost přijímá (oběti si často vyčítají, že si za způsobenou újmu mohou sami, stydí se za roli oběti)*

2. **Informace** (oběti potřebují vědět, že...)

- *pachatel nemá vůči oběti negativní myšlenky (oběti se často domnívají, že pachatelé se chtějí pomstít za své odsouzení, oběti mají pocit, že pachatelé nemají věc za ukončenou)*

- *pachatel mohl mít ke spáchání trestné činnosti důvody, které nesouvisely s obětí (oběť byla ve špatný čas na špatném místě, pachatel jednal na základě mylných informací, pachatel uspokojoval vlastní potřeby a nechtěl vědomě ublížit oběti)*

3. **Bezpečí** (oběti potřebují nalézt víru v to, že...)

- *svět je dobré a přehledné místo.*
- *jsou schopní, mají věci kontrolou a jsou nezranitelní.*
- *jsou dobří lidé (dobrým lidem se špatné věci nestávají)*

4. **Náhrada škody** (oběti potřebují zmírnit následky trestné činnosti tím, že...)

- *dostanou zaplacenou finanční kompenzaci*
- *uslyší náležitou omluvu od pachatele*

Možno x nemožno

❖ 60 minut

Cíl: ověřit si, jak postupovat při odčinění újmy. Získat náhled na své jednání. Uvědomit si, co říkám, když něco slibuji, a jak na to reagují ostatní. Zjistit, které moje kroky jsou skupinou vnímány jako reálné, a které nikoli.

Instrukce: navážeme na domácí úkol - jednotlivé "případy", které účastníci vymysleli

1. Účastníci postupně, jeden po druhém, prezentují svůj domácí úkol, své nápady k nápravě vůči rodině, oběti, společnosti, sobě. Učí se obhájit svůj přístup k nápravě újmy. Nápady je možné zapisovat na flipchart.

2. Při prezentaci mají ostatní účastníci za úkol rozhodnout, zda je nastíněná varianta skutečně realizovatelná a jak bude přijímána. Ve vztahu k oběti se skupina zamýšlí nad tím, zda by jako oběti či poškození byli s daným odčiněním újmy spokojeni, zda by daným slovům věřili, zda by je zvolené řešení uspokojilo. Zároveň rozhodují, zda jsou podle nich jednotlivé kroky uskutečnitelné.

Fakultativní

3. Na základě hodnocení skupiny dopíšeme (lektor) ke každému nápadu možno (M), nebo nemožno (N). Účastníci jsou tak konfrontováni s tím, jak jejich příklady působí na druhé.

Reflexe: vedeme diskuzi na téma reálnosti jednotlivých nápadů.

„Co mohu udělat pro to, aby byl můj nápad reálný?“

„Na koho se můžu obrátit s žádostí o pomoc?“

„Jak nejlépe postupovat, abych odčinění újmy dosáhl?“

V ideálním případě bude mít každý účastník po korekci ze strany skupiny konkrétní a reálný

plán nápravy způsobené újmy.

Fakultativní možnost:

Konzultovaný plán nápravy je možno zpracovat a přednést před skupinou jako závazek nápravy způsobené újmy.

Semafor (fakultativní)

❖ 15 minut

Cíl: ujasnit si možnosti nápravy/odčinění v dané situaci a následně je diferencovat na vyhovující (reálné) a nevyhovující (nereálné)

Instrukce: do semaforu nejprve napište, jaké možnosti řešení následků se nabízejí k Vaší spáchané trestné činnosti - uveďte k oranžovému světlu. K červenému světlu přiřadte taková řešení, která jsou nereálná, nebezpečná či jinak nevyhovující. K zelenému světlu doplňte reálná, vhodná a vyhovující řešení.

Reflexe: V dalším průběhu se může z jakéhokoliv důvodu stát, že řešení přestane být tím nejvhodnějším a optimálním. V takovém případě se vrátíte zpět k "oranžové" a pokusíte se zvolit jiné řešení.

Vlastní zkušenost s odčiněním újmy u oběti

❖ 15 minut

Cíl: pojmenovat různé způsoby odčinění újmy, které byly zvoleny jako optimální možnost řešení (zelené světlo na semaforu, případně „možno“ z první techniky). Blíže si tyto nástroje představit.

Reflexe: vedeme diskuzi o následující otázce:

„Máte s některou z možností odčinění újmy vlastní zkušenost?“

Dále se zaměříme na dva komplikovanější nástroje, které si žádají větší vysvětlení a objasnění.

Mediace - nástroj pro řešení sporu¹⁶

❖ 30 minut

Cíl: představit mediaci jako jednu z možností řešení způsobené újmy

Instrukce: Představíme účastníkům fáze mediace podle následující prezentace.

Důležité je upozornit účastníky, že oběť není vhodné kontaktovat přímo (např. v místě jejího bydliště), bez jejího souhlasu a předchozí dohody. Obecně se nedoporučuje

¹⁶ V případě možnosti (časové, organizační apod.) je žádoucí k tématu mediace přizvat pracovníka Probační a mediační služby (např. parolista, který věznicí navštěvuje či bývalý lektor programu VIT).

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

kontaktovat oběť bez prostředníka – mediátora. Mohlo by to vést k viktimizaci oběti, eskalaci konfliktu, nedorozumění ve snaze narovnat následky trestného činu apod.

Mediace je mimosoudní řešení sporu mezi obětí a pachatelem za účasti nestranné osoby - mediátora (probační úředník). Ten poskytuje oběma stranám prostor pro vyjádření svých postojů, emocí a potřeb, které vznikly v souvislosti se spáchaným trestným činem. Mediace je **dobrovolná** - podmíněna souhlasem obou stran. Jednání zvanému mediace zpravidla předchází individuální schůzky oběti a pachatele na středisku Probační a mediační služby, v rámci kterých mediátor mapuje připravenost a očekávání stran od společného setkání. V případě, že mediátor nabyde dojmu, že setkání nemůže přispět k urovnání konfliktu a ten by mohl být naopak ještě více prohlouben, mediace neproběhne.

Oběť mediací získá možnost seznámit pachatele s dopady trestného činu na její život a zdraví, vyjádřit svoje pocity, obavy a potřeby (představa o náhradě škody) vztahující se ke zmírnění dopadů. Oběti se zároveň dostane důležitých informací týkajících se trestního řízení či odčinění újmy.

Pachatel má díky mediaci příležitost dozvědět se, co vše svým jednáním zapříčinil (rozsah následků) a **přijmout tak zodpovědnost** v souvislosti s urovnáním jím způsobeného konfliktu, např. formou omluvy oběti, náhrady škody či jiným odčiněním újmy.

Mediace s sebou nese určitá **pravidla**, která musí účastníci dodržet, jako např. vyvážený prostor pro obě strany (zajišťuje mediátor), bezpečí (mediátor nesmí vynést informace týkající se průběhu a okolností setkání – vyjma toho, zda došlo k dohodě či omluvě); strany se mohou v průběhu jednání rozhodnout o ukončení mediace atd.

Jednání **může vyústit ve společnou dohodu o urovnání konfliktu (narovnání vztahů) a náhradě škody**. Výsledek mediace pak lze využít (zejména v přípravném řízení, kdy prozatím nebylo pravomocně rozhodnuto) jako podklad pro rozhodování státního zástupce či soudce, kteří mohou například podmíněně zastavit trestní řízení či navrhnout a uložit alternativní sankci. Mediace se tedy zpravidla uskutečňuje ve fázi přípravného řízení (po sdělení obvinění) nebo řízení před soudem, ze zákona není ale vyloučena ani v řízení vykonávacím, např. i po podmíněném propuštění s dohledem.

Mediaci mezi obětí a pachatelem realizuje v trestním řízení Probační a mediační služba. V případě zájmu o uskutečnění takového jednání, je vhodné kontaktovat středisko Probační a mediační služby (v každém okresním městě) a poradit se s probačním pracovníkem. Mediace není realizována pouze v trestním řízení, ale i v dalších sporech, např. občanskoprávních, rodinných, pracovněprávních, obchodních. V těchto případech mediační setkání vedou odborní pracovníci s výcvikem v mediaci, advokáti či další osoby, které se na tuto oblast specializují.

Reflexe: Vedeme diskusi na téma *mediace*.

„K čemu je podle vás mediace dobrá?“

„Pro koho je určena?“

„Kdy je vhodné ji využít?“

„Už jste se někdy v minulosti setkali s mediací?“

Dopis oběti – zásady jeho psaní

❖ 30 minut

Cíl: představit základní zásady pro psaní dopisu oběti - elementární způsob odčinění újmy

Instrukce: Vedeme diskuzi nad tématem dopisu oběti¹⁷

Zajímavé náměty a postřehy zapisujeme na flipchart.

- „K čemu je podle vás dopis oběti dobrý?”
- „Pro koho je určen? Kdy je vhodné jej psát?”
- „Už jste někdy v minulosti psali dopis oběti? Komu? Jaké pocity jste u toho měli?”
- „Komu byste chtěli napsat dnes?”
- „Jaké pocity může dopis vyvolat u adresáta? Co asi cítí? Co pro něho tento dopis představuje?”
- „Co by v dopise mělo / nemělo zaznít?”

Představíme zásady Jak napsat dopis oběti

1. V úvodu dopisu oběť pozdravte, popř. slušně oslovte, a uveďte, že jde o omluvný dopis.
2. Pokuste se vysvětlit, proč se chcete omluvit a za co konkrétně.
3. Pokud víte, jakou újmu jste oběti/pozůstalým/příbuzným způsobil/a, vyjádřete, že jste si toho vědom/a.
4. V případě, že jste poškozeného před TČ dobře znal/a, může být vhodné vyjádřit něco osobního (vděk/poděkování za něco...).
5. Nedoporučujeme zmiňovat případné chyby, kterých se v minulosti dopustila druhá strana vůči vám, nevymlouvejte se a zbytečně nerozvádějte své úmysly, pokud není pravděpodobné, že je druhá strana pochopí a bude se cítit lépe. Nelitujte se!
6. Zkuste nabídnout nějaké řešení, nejlépe konkrétní, jak chcete daný skutek odčinit nebo alespoň zabránit tomu, aby se v budoucnu něco podobného opakovalo. Neslibujte však nic, o čem nejste přesvědčen/a, a co není reálné!

¹⁷**Před samotnou diskuzí bychom měli mít na paměti časté racionalizace pachatelů:** Co lze nahradit a co ne – stejně nic zpět nevrátím. Proč mám něco nahrazovat druhým, když jsem za to už potrestaný? Poškozeným to nic nedá, chtějí peníze. Jen jim budu připomínat, co se jim stalo. Je jich hodně a nemá to smysl. Budou mít ze mě zase strach. Když se jim připomenu, mám obavu, že se mi budou chtít zase víc pomstít. Už jsem díky tomu, co se stalo, vytrpěl dost (za odsouzeného). Nebudu je vracet k utrpení. Jen bych živil plané naděje, nemám jim co nabídnout. Pozůstalí (poškození) chtějí po mě více peněz, než jim náleží (dané rozsudkem). Celý další život bych byl potom žebrák. Omluvil jsem se jim na vazbě (u soudu) a to stačí. U soudu mé omluvě stejně nevěřili. I když jsem se omluvil, tak mi to nepomohlo. Stejně mě a moji rodinu nesnáší za to, co jsem udělal, tak proč přilévat olej do ohně? Možná mi to pomůže u soudu, ale pro ně to nic neznamená. Snad až budu venku, a budu jim moci něco nabídnout, tak se omluvím. Nyní je to stejně nereálné... nemám co nabídnout.

7. Nežádejte výslovně o odpuštění a nevyvíjejte na oběť/pozůstalého/příbuzného žádný jiný slovní nátlak. Napište spíše svoje přání a jeho zdůvodnění – např. "Přál/a bych si, abyste mi jednou odpustil/a, protože...".
8. Dopis neodesílejte hned, raději pár dní počkejte a dopis si znovu pořádně přečtete s odstupem času.
9. Myslete na to, že nejdůležitější je upřímnost sdělení. Pokud byste pojal/a napsání dopisu čistě účelově, raději se do toho ani nepouštějte!

Reflexe: Vedeme diskuzi nad otázkami:

„Co pro Vás bude / bylo na psaní dopisu oběti nejtěžší?“

„Co pozitivního Vám může napsání dopisu oběti přinést?“

Úkol na další lekci:

Instrukce: na základě cvičení v této lekci a doporučení, se kterými jste se během ní seznámil/a, zkuste napsat na následující stranu dopis některé z oběti vaší trestné činnosti.

12 Konkrétní podoba odčinění újmy

Podstata lekce: Představit další způsoby odčinění újmy. Práce s dobrým a špatným "já". Příležitost ke shrnutí témat.

Je-li to možné, doporučujeme při čtení dopisů obětem vyvěsit v místnosti Siluety vytvořené v lekci č. 6, případně se k nim v komentářích vrátit, doplnit je apod.

Pomůcky: pracovní sešit, tužky, flipchart

Klíčová slova: první krok, odčinění újmy

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace minulé lekce: Vyhodnocení zadaného úkolu, čtení omluvných dopisů – viz dále v lekci

Představení dopisů oběti

❖ 50 minut

Cíl: Sdílet svůj postoj k odčinění újmy před skupinou. Přijetí odpovědnosti provázet emocemi tak, že každý účastník skupinu seznámí s obsahem svého dopisu.

Instrukce:

1. Skupině před přečtením zopakovat pravidla pro psaní dopisu oběti. Dopisy nebudeme hodnotit, tzn. někoho odsuzovat, smát se mu apod.
2. Každý účastník přečte celé skupině svůj dopis oběti, který si připravil.
3. Po každém přečteném dopisu pracujeme s tichem - kvůli většímu dopadu na účastníky. Následně probíhá reflexe dle níže uvedených otázek.

Reflexe: Po každém přečteném dopise účastník zodpoví otázky:

„Jak se Vám dopis psal, co bylo nejtěžší?“

„Co si uvědomujete teď, když jste dopis přečetl nahlas?“

„V čem to bylo odlišné od předchozích omluvných dopisů, které jste kdy psal?“

Dále do skupiny:

„Co si ostatní o dopisu myslí, jak na ně působil?“

„Kdyby byl dopis určen Vám (jako oběti), jak byste na něj reagovali?“

Dopady trestné činnosti na společnost

❖ 15 minut

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

Cíl: Uvědomit si, že každý jsme členem společnosti, komunity. Jednání každého jednoho z členů komunity má vliv i na kvalitu života ostatních.

Instrukce:

Vedeme diskusi nad tématem - jak vnímám společnost, proč ji potřebuji, dlužím jí něco?

„Jaký je rozdíl ve vnímání směrem od „epicentra“ dopadu (viz cvičení „Pomeranč“ lekce č.2)?“

„Jaké emoce ve společnosti vyvolávají informace o spáchaném trestném činu (např. na základě informací z médií)?“

„Proč společnost většinou vyžaduje velmi přísné tresty?“

„Jak vnímáte skutečnost, že jste potrestáni společností (zastoupené soudem) a na rozhodnutí o trestu se nepodílí např. oběť?“

„Pomůže potrestání pachatele obětí vypořádat se s následky trestného činu?“

Reflexe:

Mělo by zazníť:

„ Společnost vnímá obavy, strach z pachatelů trestné činnosti.“

„Lidé mají strach o svůj majetek, o bezpečí svých blízkých.“

„Informace o trestné činnosti a způsobech potrestání mají vliv na lidskou morálku, na míru důvěry ve spravedlnost.“

„Zranění oběti uložený trest většinou nevyléčí.“

Způsoby odčinění újmy v průběhu VTOS

❖ 25 minut

Cíl: Uvědomit si, že jsou pachatelé trestáni (mimo jiné) za způsobenou újmu společnosti a té by ji mohli/měli také napravit. Technika je zaměřena mj. na ty účastníky, kteří svou TČ nezpůsobili újmu konkrétní oběti.

Instrukce: Vedeme řízenou diskusi na téma *odčinění újmy vůči společnosti*.

- **Co by mělo zazníť:** odčinění újmy není o tom, že odsouzení pouze vykonají trest, který jim byl uložen. Čin má dopady na společnost.
- **Jak motivovat skupinu:** vést je k uvědomění si toho, že se chtějí změnit zejména kvůli sobě. A proč by to měli dělat?

Pokud někomu pomůžu a udělám radost, sám mám dobrý pocit, že jsem užitečný. Mohu být na sebe hrdý, že někomu pomáhám, zároveň neztrácím ve VTOS čas (resp. trávím volný čas užitečně). Také mohu "ukonejšit" své svědomí (pokud se v účastníkovi svědomí "ozvalo").

Fotky, videa: Ukážeme skupině fotky a promítneme video, na kterém mohou vidět, jak je možné újmu napravit (a to i v průběhu VTOS). Fotky/video představují aktivity, které odsouzení vykonávají pro společnost ve svém volném čase během VTOS.

Foto seriál č.1/ scénář videa č. 1

(upraveno na základě článku z věznice Bělušice)

- v rámci zájmových aktivit programu zacházení a ve svém volném čase odsouzení vyrobili kostky, medvídky, automobily a domeček pro panenky
- tyto předměty byly předány mateřskému centru, které nabízí volnočasové aktivity pro malé a handicapované děti a mateřské školce, která kostky pošíité písmeny využije pro děti předškolního věku k výuce abecedy
- obě instituce velmi ocenily kvalitu, preciznost, nápaditost a jistou trpělivost při výrobě těchto dárků
- největším poděkováním byly rozzářené tvářičky malých dětiček a obrázky, které si předávající zaměstnanci výkonu trestu převzali

Foto seriál č.2/ scénář videa č. 2

(upraveno na základě článku z věznice Karviná)

- věznice navázala spolupráci s občanským sdružením KIWANIS, které dodává na dětská oddělení nemocnic šité látkové panenky „Kiwaniis“.
- v rámci pracovní terapie se do tohoto projektu zapojili odsouzení muži ze specializovaného oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné ve zvýšené ostraze
- kromě práce na šití panenek „Kiwaniis“, které jsou zhotovovány podle předem dané předlohy, mohou odsouzení vyrábět i textilní hračky pro nemocné děti dle vlastních návrhů. Ty pak poputují prostřednictvím sdružení KIWANIS nejen do nemocnic, ale také například do podpůrných terapeutických skupin, v nichž se společně setkávají rodiče a jejich onkologicky nemocné děti.
- děti hospitalizované v nemocnici si mohou látkové panenky samy pokreslit a odnést si je s sebou domů. Panenky jsou rovněž využívány zdravotnickým personálem k vysvětlení lékařských vyšetření či zákroků. Sestřičky a lékaři v nemocnici s nimi mají velmi dobrou zkušenost a shodují se v tom, že jsou u dětí oblíbené.
- samotní odsouzení pak tuto práci hodnotí jako smysluplnou a přistupují k ní zodpovědně a se zájmem

Reflexe: Vedeme diskuzi nad otázkami:

1. „*Jaké z toho má výhody pachatel, a jaké výhody společnost?*“
2. „*Dokážete si představit, že byste vynaložili takové úsilí k tomu, abyste (alespoň částečně) napravili, co jste způsobili?*“
3. „*Proč si myslíte, že pachatelé z výše uvedených ukázek toto podstoupili?*“
4. „*Jak se po činu, který byl k vidění na videu, změní pachatelův vztah s rodinou, kamarády, s ostatními lidmi z okolí bydliště? Jak se na ně nyní hledí?*“

Dva vlci¹⁸

❖ 30 minut

Cíl: symbolicky znázornit silné a slabé stránky účastníků a způsoby, jak s nimi pracují/pracovat

Instrukce: přečteme nahlas následující text:

Dva vlci

Indiánský příběh o zlém a hodném vlkovi

Jednoho večera vyprávěl starý indián svému vnukovi o bitvě, která probíhá v nitru každého člověka. Řekl mu: „Synu, ta bitva v každém z nás je bitva mezi dvěma vlky. Jeden je špatný. Je to vztek, závist, žárlivost, smutek, sobeckost, hrubost, nenávist, sebelítost, falešnost, namyšlenost, ego. Ten druhý je dobrý. Představuje radost, pokoj, lásku, naději, vyrovnanost, skromnost, laskavost, empatii, štědrost, věrnost, soucit a důvěru.“

Vnuk o tom všem přemýšlel a po chvíli se zeptal: „A který vlk vyhraje?“ Starý indián odpověděl: „Ten, kterého živíš.“

Pracujeme s metaforou příběhu, ideálně dospějeme k závěru, že nelze zcela potlačit to horší v nás a že silné a slabé stránky by měly být v rovnováze a pod kontrolou.

Možno fakultativně doplnit dokončení příběhu:

Starý indián odpověděl: "Když budeš krmit dobře oba dva vlky, oba vyhrají". Živíš-li jen jednoho, druhý vyhladoví a brzy se stane nevladatelným. Pokud bys krmil jen bílého vlka, černý se bude schovávat a číhat za každým rohem na tvou nepozornost a slabost, kdy se na tebe vrhne, aby získal pozornost, kterou potřebuje. Pokud mu věnuješ stejnou pozornost jako bílému, bude šťastný a vyhrají oba. Starat se o oba znamená, že ti budou oba prospívat a dobře sloužit. Také černý vlk v sobě totiž má mnoho předností: houževnatost, odvahu, nebojácnost nebo silnou vůli, kterými bílý vlk neopývá.

Následuje instrukce:

1. „Sepište, čím konkrétně krmíte svého dobrého a čím zlého vlka.“
2. Po této přípravě následuje malování dvou obrazů¹⁹. Účastníci mohou použít barevné pastelky. „Každý vyjádří na zvláštní papír jednoho vlka. Vzniknou tedy dva obrazy: 1

¹⁸Zdroj: Ženatá (2015)

¹⁹Místo malování obrázků vlků, lze použít karty Dixit. Jedna karta symbolizuje zlého vlka, druhá karta symbolizuje dobrého vlka.

Obraz - „zlý“ vlk a čím ho krmím, 2 Obraz – „hodný“ vlk a čím ho krmím.

Reflexe: Vedeme diskuzi o následujících otázkách:

„Jak se vám obrázky malovaly? Jaké barvy jste použili a proč?“

„Jakého vlka více krmíte? Jak se vám daří starat se o toho druhého?“

Docházíme k závěru, že svoji životní spokojenost můžeme ovlivňovat i my sami, prostřednictvím svých zavedených postojů. *„Jak tento program přispěl ke změně Vašich postojů?“*

Úkol na další lekci

Instrukce: Napište sám/sama sobě slib, čím chcete po propuštění být, a prohlášení, co chcete v životě ještě dokázat a proč.

13 Závěrečná lekce

Podstata lekce: Shrnutí probraných témat. Reflexe a zhodnocení, zda se podařilo naplnit původní očekávání. Sdílení dojmů, které si účastníci z programu odnášejí. Předání certifikátů. Zpětná vazba od lektorů směrem k účastníkům.

Pomůcky: pracovní sešit, tužky, flipchart, pastelky, miska, jídlo, pití

Klíčová slova: shrnutí, reflexe, bilance, závazek, dojmy, certifikát, oslava, zakončení

Úvodní reflexe: očekávání, otázky, obavy, cíle – úvodní kolečko

Rekapitulace minulé lekce: Kdo bude chtít, tak může před skupinou přečíst svůj slib. Bez reflexe ostatních členů skupiny.

20

Téma lekce – opakování a reflexe

❖ 30 minut

Reflexe výuky:

Odsouzení jsou vyzváni, aby si sami zvolili lekci, téma, či úkol, který je během programu nejvíce zaujal, a o kterém by chtěli pohovořit před ostatními. Zde je prostor k tomu podělit se o své dojmy a pocity.

Reflexe vlastního procesu:

Úkol: zjistit, jestli došlo k nějakému posunu při zodpovězení otázky - „Komu jsem v životě ublížil? Chci to napravit? Jak?“ Revize úvodního motivačního dopisu (úvahy) na téma – koho jsem poškodil, komu jsem ublížil – jak se na to dívám dnes? Souhlasím se vším, případně je něco, co bych chtěl přepracovat, přeformulovat?

Závěrečný rituál – *Příprava na cestu*²¹

❖ 60 minut

Cíl: umožnit ukončení členství ve skupině a připravit se na život bez skupiny

²⁰ V minulé lekci byly rozebírány možné konkrétní podoby odčinění újmy. Odsouzení si stanovili závazek (slib) do budoucna – aktivitu, které by se chtěli věnovat. V tomto pojetí by *slib* účastníci neměli vnímat jako něco, co mají povinnost splnit. Měli by jej považovat spíše za aktivitu, kterou budou chtít vykonat, proto také nemají všichni povinnost jej před skupinou přečíst. Jedná se o závazek pro ně samotné, zvnějšku nevymahatelný, nepodléhající plánované kontrole. Cílem je, aby účastníci programu sami pochopili, že jejich rozhodnutí převzít odpovědnost za své činy a napravit něco špatného, čeho se v minulosti dopustili, není projevem slabosti, ani to nedělají proto, že se od nich takový postup očekává. Je to spíše způsob, jak se vyrovnat s vlastní minulostí, příležitost „usadit se na místo řidiče“ ve vlastním životě.

²¹Zdroj: Kolařík (2013)

Instrukce: Jeden z členů skupiny (tedy postupně každý ze skupiny), který má *odcestovat*, je vyzván, aby opustil místnost. Ostatní pak mají za úkol pro něj připravit *zavazadlo*, které bude na cestě potřebovat. Mohou do něj přidat cokoliv, co považují za důležité (ať už skutečné věci na cestu, jako peníze, pití, jídlo, tak různé vlastnosti, schopnosti či dovednosti, které dle svého názoru může také na své cestě potřebovat). *Zavazadlo* je symbolizováno nějakou nádobou vhodné velikosti (například miska) a jednotlivé *předměty* jsou přidávány tak, že se píše jejich názvy na lístečky. Každý tedy napíše na lísteček název jednoho *předmětu* a vloží jej do misky. Poté se *cestující* vrátí do místnosti a postupně čte názvy všech předmětů, může také hádat, co mu kdo na cestu přibalil.

Reflexe: Co jste komu přibalili a proč? Co vás nejvíce překvapilo a proč? Co byste přibalili na cestu sami sobě?

Reflexe lektorů k účastníkům a předání certifikátů

Každý z lektorů vyjádří krátkou zpětnou vazbu směrem k jednotlivým účastníkům. Forma sdělení reflexe záleží na samotných lektorech. Může se jednat o krátkou písemnou reflexi, nebo o slovní hodnocení přednesené před skupinou. Reflexe by měla vyznít veskrze pozitivně. Cílem reflexe by mělo být:

1. zhodnocení aktivity účastníků a jejich přínosu k fungování skupiny
2. přání i doporučení lektorů účastníkům směrem do budoucna

Následně budou předány účastníkům certifikáty potvrzující jejich absolvování programu.

Oslava a rozloučení

Vzhledem k tomu, že celý program byl velmi náročný a každého z účastníků také čeká další *cesta*, je dobré si na chvíli odpočinout a oslavit, co se povedlo - dát prostor pro neformální sdílení. Formát této závěrečné oslavy je ponechán zcela na představivosti lektorů i účastníků. Lektori mohou zajistit drobné občerstvení (nealkoholické pití, kávu, čaj, limonádu, sušenky, koláče, ovoce, sýry atd.). Během závěrečné oslavy je prostor pro postupné rozloučení se a ukončení skupiny.

Přílohy

A Rituál na začátek a konec setkání

Vězeňské prostředí je často neúprosné a rozhodně příliš nepřeje budování důvěry a pocitu bezpečného prostoru. Odsouzení stejně jako kdokoliv jiný řeší mnoho běžných problémů a potíží, musí však ještě navíc neustále vyrovnávat tlak uzavřeného prostředí, v němž se ocitli. Prožívají obavy z odloučení od rodiny, obavy ze samotného výkonu trestu až po konflikty s ostatními odsouzenými i zaměstnanci věznice. Obranou bývá uzavření se do pomyslné ochranné skořápky, která nedovolí projevit a sdílet emoce. Atmosféru střeženého prostoru pak často odsouzení vnímají jako impuls pro postavení se do opoziční role, v níž není bezpečné nechat nahlížet do vlastního nitra a pokusit se s někým dalším řešit hlubší osobní problémy.

Program VIT se však cíleně snaží obrannou vrstvu narušovat a otevírat právě ony hluboko uložené a nezodpovězené otázky, v prostředí, kde se většina lidí snaží pouze „přežít“. Tvůrci programu jsou přesvědčeni, že to je možné. Je však proto nesmírně důležité zajistit pro jednotlivá setkání bezpečný prostor a čas. Lze k tomu použít formu rituálu, který oddělí standardní prostor výkonu trestu před zahájením každé jednotlivé lekce a po jejím skončení opět pomůže účastníkům s návratem. U lekce XX je rituál nezbytný.

Námět na možné provedení Rituálu:

Účastníci jsou v kruhu. Jsou vyzváni zavřít si oči.

Začátek setkání: Pozorujte svůj dech, nádech a výdech, ještě jednou hluboký nádech a výdech. Pokud cítíte v těle nějaké napětí, můžete ho ze sebe vytřepat - protřepat si ruce, nohy, celé tělo. Můžete zavřít dveře za touto místností a nechat svoje každodenní problémy či starosti za nimi venku. Teď tu budeme společně 3 hodiny pracovat, v našem bezpečném prostoru. Vše, co se tady odehraje, zůstane jenom tady. Už tu není žádný vězeň č. 256 nebo 123, není tu žádný Novák ani Svěcený. Už tu jste jenom vy, Pavel, Petr... (vyjmenovat jména). Můžete otevřít oči.

Konec setkání: Pozorujte svůj dech, nádech a výdech, ještě jednou hluboký nádech a výdech. Pokud cítíte v těle nějaké napětí, můžete ho ze sebe vytřepat - protřepat si ruce, nohy, celé tělo. Zanechtejte zde v tomto prostoru jakékoliv role, které jste dnes hráli, jakákoliv témata či emoce, které se tu dnes objevily a chcete je tu nechat. Vše, co se zde odehrálo, zůstává zde v tomto bezpečném prostoru. Odcházíte z tohoto prostoru, jako Pavel, Petr... (vyjmenovat jména). Budeme se těšit na další setkání. Můžete otevřít oči.

Doplnění: v případě, že máte něco na srdci, např. nějakou pochvalu, něco z toho, co se odehrálo v lekci a chtěli byste na to upozornit, můžete to sdělit v rámci rituálu (vhodné hlavně pro citlivá sdělení, na která by jinak účastníci mohli reagovat při otevřených očích - nějakou zlehčující reakcí atd.). V případě lekce pracující s prvky dramaterapie lze více zdůraznit vystoupení z přehrávaných rolí.

B Rituál s kartami Dixit²²

Teoretický předpoklad pro práci s projektivními technikami vychází obecně z předpokladu, že osoba při hledání odpovědi na předkládaný nestrukturovaný materiál a hledání jeho významů nevědomě oživuje a následně promítá obsahy svého vnitřního světa (osobnostní charakteristiky, potřeby, motivy i životní zkušenosti) do testových odpovědí. Přesně těchto mechanismů využijeme i my v naší práci s obrazovými podněty na kartách.

1. Zadáme úvodní instrukci: „Vyberte si z nabídnutých obrázků ten, které vás nejvíce osloví v souvislosti s tím, co v současné době prožíváte.“
2. Doptáme se na význam karty – vedeme k porozumění obrazu:
 - „Z jakého důvodu jste danou kartu vybral?“
 - „Co pro vás představuje?“
3. Doptáme se na emoční prožívání:
 - „Jak na vás celý obraz působí?“
 - „Co se děje, když o tom hovoříte?“
 - „Co přitom prožíváte / cítíte?“
 - „Co se vás nejvíce dotýká a jak konkrétně?“
4. Pokusíme se dát kartu do souvislosti s tématem setkání:
 - „Souvisí obraz nějak s tím, čemu se budeme věnovat na dnešním setkání?“

C Pohybově průpravná cvičení

Hry na uvolnění

Králíček Duracell

Utvořit trojice. Ze dvou, kteří se postaví k sobě zády, se stanou králíčky Duracell (tzn. chodí jako roboti stále dopředu, pokud narazí na překážku, zastaví se a pochodují na místě). Třetí má za úkol, aby se králíčky potkali čelem k sobě a mohli se zastavit. Může je otáčet o 90 stupňů a tím je směřovat směrem k sobě. Až se mu to podaří, vymění se ve trojici, aby si každý mohl zkusit králíčky řídit.

Komár

V kruhu lidí letí komár. Když letí někomu nad hlavou, musí si dřepnout a dva lidé vedle něj mají komára nad ním zabít tlesknutím (tedy tlesknout mu nad hlavou). Komár letí dál po kruhu nad dalšího člověka, který si dřepne, a zase dva lidé kolem něj nad ním tlesknou. Komár letí stále rychleji.

Šipka/signál

Skupina stojí v kruhu, jeden vyšle signál šipkou udělanou ze svých rukou po kruhu člověku vedle sebe, ten ji pošle dál po kruhu atd. Šipka může měnit směr. Následně může létat i volně po prostoru lidem na druhé straně kruhu atd.

²² Zdroj: Bobek (2014)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

Palma-slon-krokodýl

Skupina stojí v kruhu. Vždy ve trojici vedle stojících lidí tvoří buď palmu, slona, nebo krokodýla. Palma: prostřední tvoří větve (ruce nahoru), dva kolem něj tvoří kokosy (vytvořená koule ze dvou rukou). Slon: prostřední dělá chobot (jedna ruka provlečená druhou, kterou se drží za nos), dva kolem dělají vlající uši (ze dvou rukou). Krokodýl: prostřední dělá ze dvou rukou tlamu (ruce dopředu nad sebou), dva kolem dělají ze 2 prstů oči. Prostřední člověk po vytvoření obrazu posílá signál dál někomu z kruhu + řekne, co má vytvořit.

1-2-3 (zvuk + pohyb)

Ve dvojicích naproti sobě tleskáme na čísla 1,2,3 (postupně např. 1- tlesk moje ruce, 2- tlesk ruce s dvojicí proti sobě, 3- tlesknou do svých kolen). Postupně nejdříve jeden nahradí číslo 1 nějakým pohybem se zvukem, opakuje se tleskání na čísla 2 a 3. Následně druhý nahradí číslo 2 opět nějakým pohybem se zvukem, poté první nahradí číslo 3. Nakonec místo čísel a tleskání máme 3 pohyby se zvukem. Je možné i více čísel (komplikovanější).

Vzájemné vodění po prostoru

Ve dvojicích, nejdříve jeden vodí druhého. Dvě varianty – vodím rukou po prostoru, druhý následuje moji ruku (Možnost využít prostor 3D – tedy vést ho k zemi a zase nahoru, couvat s ním, atd.). Následně se dvojice vymění. Poté možnost alternovat vodění se zavřenými očima, kdy vodící vodí nějakým zvukem, který nejdříve druhému předvede. Opět se dvojice vymění.

Po cvičení sharing – v čem vám bylo líp, když jste vodili nebo když jste byli voděni? Proč? (ve vztahu k tomu, jestli mám nebo nemám kontrolu nad sebou/nad druhým...atd.)

Průpravná drama cvičení

Uhodni emoci

Lektoři napíší na několik ústřížků papíru (dle počtu účastníků) názvy různých emocí. Na jeden lísteček vždy jednu emoci, účastníci si vylosují každý jeden lísteček. Postupně svým výrazem, případně celým postojem a beze slov předvádějí ostatním vylosovanou emoci. Ostatní se snaží uhodnout, o jakou emoci se jedná.

Sochy jednotlivě v kruhu

Účastníci stojí v kruhu a mají zavřené oči. Jsou vyzváni k vytvoření sochy na téma, které sdělí lektor. Následně oči otevrou a ukážou jimi vytvořenou sochu ostatním. Mohou se podívat po kruhu na další sochy, jestli je tam něco podobného atd. Postupně mohou přidávat k soše ještě gesto, následně i zvuk. Při ukazování sochy s gestem a zvukem je možnost jít po kruhu, aby každý jednotlivě ukázal svoji sochu a ostatní se mohli podívat.

Doplňování obrazu

Účastníci stojí v kruhu. Uprostřed si nejdříve stoupne jeden a udělá nějakou sochu, potom k němu přistoupí druhý a sochu doplní v sousoší. Následně odejde první účastník a kdokoliv z kruhu, kdo má nějaký nápad na doplnění sochy uprostřed, může přijít k soše a dotvořit sousoší. Pokračuje se pořád stejně.

Sochy ve skupinách

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

Účastníci jsou vyzváni, ať chodí po prostoru, mají si hlídat, aby nikde v prostoru nebylo volné místo. Na pokyn lektora, který sdělí jednak počet lidí ve skupině a téma, vytvoří skupinku o daném počtu lidí a vytvoří beze slov sousoší na dané téma. Následně je možné se postupně podívat na sousoší každé skupinky (jedna po druhé ukazuje sousoší ostatním). Poté se rozejdou po prostoru a situace se opakuje. Lektor postupně mění počet lidí ve skupině (může volit i podle vhodnosti k zadanému tématu). Postupně se může k vytváření sousoší přidat i gesto a zvuk. Pokud je skupina velká, možnost ukázat ostatním každého ze sousoší zvlášť.

Sochání druhého člověka

Ve dvojicích. Jeden beze slov sochá druhého člověka (fyzicky z něj vytváří sochu, výraz v tváři mu může sám ukázat svou tvář a mimikou) – na nějaké téma. Následně se účastníci vymění.

Následuje sdílení:: v čem jste se cítili lépe? Když jste byli sochaři nebo když jste byli sochou?

Témata, se kterými jsme pracovali (nebo jiné podobné možnosti):

Vina, stud, agrese, hněv/vztek, lítost, sebelítost, strach, šok, panika, smíření, zděšení, smutek, radost, láska, obdiv, odpor, laskavost, lhostejnost, samota, nejistota, úzkost, beznaděj, stres, oběť, násilí, moc, odpovědnost, závazek, izolace, víra, pomoc, nepochopení, vězení

Doporučení: při průpravných cvičeních je dobré uvádět jak témata pozitivní, tak témata negativní (hlavně u emocí), aby bylo možné si prožít celou paletu možností a zažít si tak rozdíly v prožitcích, a také kvůli náladě skupiny, aby nebyla jen negativně zaměřená. Také je možné dělat sdílení po každém cvičení, podle potřeby, co tím v konkrétní chvíli zamýšlíme.

D Základní kriminogenní potřeby

Mezi osm hlavních kriminogenních faktorů se řadí:

1. **historie kriminálního či antisociálního chování** charakterizovaná brzkým a pokračujícím zapojením do různých antisociálních aktivit v různých kontextech
2. **antisociální styl osobnosti** charakterizovaný impulzivním, dobrodružným a agresivním chováním hledajícím potěšení se slabou sebekontrolou
3. **antisociální kognitivní faktory** zahrnující postoje, hodnoty či představy, které podporují kriminální jednání, ale také kriminální identita či kognitivně emocionální stavy hněvu, nelibosti či vzdoru
4. **sociální vazby** podporující kriminální jednání a izolace od prosociálně jednajících osob
5. **problematické okolnosti v rodině či v manželství**
6. **malá spokojenost v práci či ve škole**
7. **nízká míra zapojení do volnočasových aktivit**, které nemají spojitost s kriminálním jednáním
8. **abúzus návykových látek**

RIZIKOVÉ FAKTORY²³

²³ Zdroj: Jiříčka (2013)

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsány nesmí být bez svolení autora realizovány.

Statické rizikové faktory	Kriminální historie	
	Způsobená újma	
	Aktuální x ostatní trestná činnost	
Dynamické rizikové faktory	Bydlení	Zaměstnání
	Finance	Závislosti
	Rodina a sociální kontakty	Vzdělání a výchova
	Osobnost a chování	
Sebehodnocení	Vědomí rizik	Postoj k trestné činnosti
	Náhled	Motivace k vedení řádného života

Prediktory delikventního chování v dětství:

- **poruchové chování v dětství** (neposlušnost, nezvladatelnost chování, lhaní)
- **kriminalita v rodině** (odsouzený rodič, delikventní sourozenec)
- **deficit inteligence** nebo slabý školní výkon
- **rodinná výchova** (nedostatečná výchova, nízká míra disciplíny, nedostatečná supervize, odloučení dítěte od rodiče, narušená struktura rodiny)
- **impulsivita** (neklid, špatná koncentrace, poruchy pozornosti)
- **ekonomický nedostatek** (nízké příjmy rodiny, neuspokojivé bytové podmínky, velmi početná rodina)

Použitá literatura

BELZ, H. 2011. Klíčové kompetence a jejich rozvíjení. Praha: Portál.

BOBEK, M. 2014. Práce s obrázkovými symboly v koučování a na skupinách osobního růstu. Nepublikováno. Dostupné z <http://www.treninkcentrum.cz/texty-k-rozvoji-osobnosti>.

BOROVANSKÁ, M. 2016. Motivace a odpovědnost jako aspekty reintegrace pachatelů majetkové trestné činnosti do společnosti. Dostupné z <https://is.muni.cz/th/ozugu/Borovanska-disertace-final2016-04-20.pdf>

CHYZ, V. (2002). Poetika identity: kategorie popisu narativní konstrukce. In Čermák, I., Miovský, M. (Eds.) (2002). Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí. Sborník z konference. Boskovice: Albert. S.40-47.

JIRIČKA V., PETRAS, M. HŮRKA, J, DRAHÝ, F. 2013. Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO. In Soudce, 2013, 10, str. 5-10. Praha, Havlíček Brain Team.

MAJEROVÁ, P. 2010. Vnímání viny odsouzených k trestu odnětí svobody. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/31738/DPTX_2009_2_11210_0_129888_0_89263.pdf?sequence=1

NAKONEČNÝ, M. 2009. Psychologie osobnosti: Praha: Academia.

KOLARÍK, M. 2013. Interakční psychologický výcvik pro praxi. Praha: Grada.

© Probační a mediační služba – všechna práva vyhrazena. Tyto materiály jsou v části i celku autorským dílem a postupy v nich popsané nesmí být bez svolení autora realizovány.

RUTSCH, E. 2013. Manual: Empathy training. The Center for Building a Culture of Empathy and Compassion

PADESKY, CH. A., GREENBERGER, D. 2003. Na emoce s rozumem. Příručka kognitivní terapie pro klienty. Praha: Portál.

SVOBODA, L. 2016. Příruční kompendium technik pro penitenciární praxi. Praha: Psychologické pracoviště GR VSČR.

VIERS, D. 2011. Aktivita pro skupinovou psychoterapii. Praha: Portál

ŽENATÁ, K. 2015. Obrazy v pohybu: Arteterapie a sebezkušenost II - Jedenadvacet zastavení s aktivní imaginací v arteterapii. Praha: Kolečko